

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

dr Stanisław Łagodziński

Udział w bójkę lub pobiciu ze skutkiem śmiertelnym

(art. 158 § 3 k.k. w praktyce sądowo-prokuratorskiej)

Warszawa 2010

Spis treści

I.	Wstęp.....	1
II.	Przedmiot i metoda badania, dobór materiału aktowego	3
III.	Statystyczny obraz zagrożenia przestępczością bójkową.....	5
IV.	Regulacje prawnokarne brania udziału w bójce lub pobiciu w polskich kodeksach karnych	9
V.	Wyniki badań empirycznych.....	16
	1. Postępowanie przygotowawcze, jego poziom i sposób zakończenia	16
	2. Tło i okoliczności czynu, strony konfliktu	28
	3. Zachowania sprawcze, obrażenia cielesne skutkujące zgonem.....	34
	4. Postępowanie sądowe, oceny prawnokarne czynu, wymiar kary	38
VI.	Uwagi końcowe	47

I. Wstęp

Temat niniejszy stanowi kontynuację zainteresowania praktyką sądowo-prokuratorską ścigania karnego kolejnego typu przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, w którym to w przebiegu procesu narażenia człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia bądź uszkodzeń cielesnych, dochodzi do zmaterializowania się tegoż niebezpieczeństwa w postaci skutku śmiertelnego. Skutku nie objętego zamiarem sprawcy, ale również i nie pozostającego poza sferą zawinienia, bowiem leżącego w granicach możliwości jego przewidywania. Czynem tym jest przestępstwo brania udziału w bójce lub pobiciu z następstwem w postaci śmierci człowieka, stypizowane w art. 158 § 3 k.k.

Wspomniane badanie uprzednie - będące podstawą zainteresowania praktyką ścigania karnego przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu - dotyczyło ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, którego następstwem była śmierć człowieka - art. 156 § 3 k.k. W obu tych typach przestępstw konstrukcja prawna odpowiedzialności karnej sprawcy jest tożsama, są to występki umyślne kwalifikowane przez następstwo w postaci zejścia śmiertelnego. Ich zaś nowością w stosunku do poprzedniego stanu prawnego, jest oparcie odpowiedzialności karnej za następstwo na przewidywaniu bądź możliwości przewidywania następstwa czynu zabronionego, w miejsce dawnej powinności i możliwości przewidywania. Uprzednie badanie sądowo-prokuratorskiej praktyki ścigania sprawców przestępstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wykazało, że ściganie ich następuje z wyraźnym pokrzywdzeniem ofiary przestępstwa zaś odpowiedzialność karna sprawcy jest minimalizowana. To niekorzystne zjawisko uzasadnia potrzebę podjęcia tożsamych badań praktyki ścigania sprawców przestępstw bójkowych, dla ustalenia czy stwierdzane uprzednio błędy są powielane również w tej kategorii postępowań karnych.

W „normatywnej symbiozie” z bójką lub pobiciem, a zwłaszcza z bójką lub pobiciem których następstwem jest śmierć człowieka, pozostaje także używanie przez jej uczestników niebezpiecznych przedmiotów, podobnych w swym niebezpieczeństwie użycia do użycia broni palnej lub noża. Ten związek jest dwojakiego rodzaju i wynika z faktu, iż w bójkach i pobiciach podczas których doszło do poważniejszych w swych skutkach uszkodzeń cielesnych lub śmierci człowieka, nieodłączną tego przyczyną

jest używanie niebezpiecznych przedmiotów. Ponadto też ich używanie przez sprawcę bądź uświadomione używanie przez innego współuczestnika przestępstwa, pozwala - obok innych przedmiotowych zachowań obiektywnych - na przypisanie sprawcy, możliwości przewidywania określonego art. 158 § 3 k.k. następstwa czynu w postaci śmierci człowieka. Te aspekty używania niebezpiecznych przedmiotów w bójkach i pobiciach powodują, że analiza praktyki ścigania karnego tego typu przestępstwa, nie może pomijać problematyki ich używania w realizacji przypisanego sprawcy przestępstwa.

II. Przedmiot i metoda badania, dobór materiału aktowego

Badanie sądowo-prokuratorskiej praktyki ścigania karnego uczestników bójki lub pobicia, których następstwem była śmierć człowieka, wymaga immanentnie jej prowadzenia na podstawie prawomocnie zakończonych spraw karnych o ten typ przestępstwa. Interesujący nas czyn zabroniony stypizowany w art. 158 § 3 k.k., podlega w postępowaniu sądowym - zgodnie z art. 25 § 1 pkt 2 k.p.k. - właściwości rzeczowej sądu okręgowego. W okresie ostatniego dziesięciolecia notowano na terenie kraju w stosunku rocznym około 90 tego rodzaju przestępstw oraz 140 skazań (stosowne dane statystyczne zamieszczono niżej). Uwzględniając powyższe niezbyt znaczące liczebności stwierdzonych przestępstw i skazań, zdecydowano się na objęcie badaniem wszystkich dostępnych spraw zakończonych prawomocnie w postępowaniu sądowym w okresie ostatnich lat, co pozwoli na uzyskanie możliwie aktualnych i pełnych informacji o danym typie przestępstwa i praktyce jego ścigania.

Celem uzyskania takiego materiału badawczego zwrócono się do prezesów wszystkich sądów okręgowych o nadesłanie prawomocnie zakończonych w latach 2006-2007 spraw karnych, w których zarzucono oskarżonym bądź przypisano popełnienie przestępstwa przewidzianego w art. 158 § 3 k.k. Z prowadzonego badania wyłączono sprawy zakończone prawomocnie w 2008 r., albowiem ich uzyskanie byłoby utrudnione z uwagi na trwające czynności związane z wykonaniem orzeczonych kar. W wyniku tego uzyskano z 31 sądów i poddano badaniom 77 spraw, w których zapadły prawomocne rozstrzygnięcia wobec 202 oskarżonych. Nie odnotowano w tym okresie prawomocnych skazań (nie nadesłano akt) w 14 sądach okręgowych (Bielsko-Biała, Elbląg, Jelenia Góra, Konin, Koszalin, Legnica, Nowy Sącz, Piotrków Trybunalski, Rzeszów, Sieradz, Świdnica, Tarnów, Warszawa-Praga, Zamość). Sprawy uzyskane do badania pochodziły z następujących apelacji:

Białystok	- 9,
Gdańsk	- 12,
Katowice	- 6,
Kraków	- 6,
Lublin	- 10,
Łódź	- 11,

Poznań - 4,
Rzeszów - 4,
Szczecin - 3,
Warszawa - 9,
Wrocław - 3.

Uwzględniając przytoczoną liczbę badanych rozstrzygnięć sądowych, sprawy te stanowiły około 70% prawomocnych skazań za przestępstwo z art. 158 § 3 k.k. zapadłych w okresie 2006-2007, co zdaje się stanowić materiał dostatecznie reprezentatywny do podejmowania uogólniających ocen o badanym zjawisku. Badane akta stanowiły z reguły sprawy wielotomowe. Łącznie uzyskano 480 tomów akt (w zbliżonych do siebie ilościach akt śledztwa - 226 i postępowania sądowego - 254)., średnia zaś dla jednej sprawy wynosiła nieco ponad 6 tomów.

Wyniki prowadzonego badania dokumentowano oddzielnie dla każdej sprawy w specjalnie opracowanych ankietach zwracając szczególną uwagę na takie zagadnienia jak: sprawność i dogłębność postępowania, uwarunkowania kryminologiczne tego typu przestępstwa, sytuacje i środowiska społeczne jego występowania, zachowania sprawcze i wywołane nimi obrażenia cielesne prowadzące do skutku śmiertelnego, problem współdziałania prowadzącego postępowanie z biegłym medykiem sądowym i opiniowana medycznego, a także zasadność podejmowanych rozstrzygnięć merytorycznych.

III. Statystyczny obraz zagrożenia przestępczością bójkową

Dla prowadzenia badania praktyki ścigania określonego typu przestępstwa, niezbędnym staje się posiadanie statystycznego rozeznania o nasileniu tego zjawiska wśród ogółu czynów zabronionych, jego wzajemnych proporcjach w ramach typu podstawowego i typów kwalifikowanych, a także w stosunku do przestępstw rodzajowo zbliżonych. Nie odnosząc tych rozważań do zbyt odległej przeszłości, wydaje się, że rozsądną cezurą czasową powinien tu być czas wejścia w życie obowiązującego kodeksu karnego z odnosząca się doń pełną sprawozdawczością statystyczną, za którą należy przyjąć datę 1 stycznia 1999 roku. Skoro w danym wypadku przedmiotem badania jest praktyka ścigania karnego przestępstwa brania udziału w bójce lub pobiciu ze skutkiem śmiertelnym, wspomniane rozeznanie statystyczne należy ograniczyć do rozeznania ogólnej przestępczości, poszczególnych istotnych typów przestępczości przeciwko życiu i zdrowiu oraz szczególnie do przestępstwa brania udziału w bójce lub pobiciu.

Kierując się takimi założeniami opracowano w stosownych tabelach:

- dane statystyczne obrazujące przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu wraz z ich wskaźnikiem procentowym w stosunku do ogółu stwierdzonych przestępstw - *vide* tabela 1;
- dane statystyczne dotyczące struktury przestępczości przeciwko życiu i zdrowiu w jej podstawowych rodzajach - *vide* tabela 2;
- statystyczne liczebności przestępstwa udziału w bójce lub pobiciu w ich typach podstawowym i kwalifikowanych wraz z ich wskaźnikami procentowymi - *vide* tabela 3;
- dane statystyczne liczebności wraz ze wskaźnikiem procentowym przestępstwa udziału w bójce lub pobiciu wg miejsca popełnienia czynu - *vide* tabela 4.

Tabela 1. Wskaźnik przestępczości przeciwko życiu i zdrowiu w stosunku do ogółu stwierdzonych przestępstw

Rok	Przestępczość ogółem	Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu	Wskaźnik procentowy
1999	1.121.545	31.653	2,82
2000	1.266.910	34.061	2,68
2001	1.390.089	32.622	2,34
2002	1.404.229	35.054	2,49
2003	1.446.643	33.327	2,30
2004	1.461.217	31.132	2,13
2005	1.379.962	29.795	2,15
2006	1.287.918	30.003	2,33
2007	1.152.993	30.107	2,61
2008	1.082.057	29.413	2,71
2009	1.129.577	29.005	2,56

Tabela 2. Struktura przestępczości przeciwko życiu i zdrowiu (przestępstwa stwierdzone)

Rok	Zabójstwo art. 148 k.k.	Ciężki uszczerbek art. 156 k.k.	Naruszenie czynności narządu ciała art. 157 k.k.	Udział w bójce lub pobiciu art. 158 k.k.	Udział w bójce lub pobiciu z użyciem broni, noża lub innego niebezpiecznego przedmiotu art. 159 k.k.	Ogółem
1999	1.048	871	16.978	11.458	1.298	31.653
2000	1.269	851	17.578	12.941	1.422	34.061
2001	1.325	784	16.184	12.975	1.394	32.662
2002	1.188	727	16.048	12.916	1.278	35.054
2003	1.039	713	14.956	12.962	1.048	33.327
2004	980	767	15.047	13.317	1.021	31.132
2005	837	802	14.245	12.975	936	29.795
2006	816	754	14.167	13.557	709	30.003
2007	842	724	14.208	13.715	612	30.107
2008	759	665	13.609	13.850	530	29.413
2009	763	709	14.392	12.625	516	29.005

Tabela 3. Udział w bójce lub pobiciu - art. 158 k.k. (przestępstwa stwierdzone i jego typy)

Rok	Art. 158 § 1-3 k.k. ogółem	w tym					
		art. 158 § 1 k.k.		art. 158 § 2 k.k.		art. 158 § 3 k.k.	
		I.b.	%	I.b.	%	I.b.	%
1999	11.458	11.221	97,93	114	0,99	123	1,07
2000	12.941	12.711	98,22	112	0,86	118	0,91
2001	12.975	12.754	98,29	123	0,94	98	0,75
2002	12.916	12.706	98,37	117	0,90	93	0,72
2003	12.962	12.767	98,49	110	0,84	85	0,65
2004	13.317	13.157	98,79	101	0,75	59	0,44
2005	12.975	12.789	98,56	96	0,73	90	0,69
2006	13.557	13.384	98,72	100	0,73	73	0,53
2007	13.715	13.574	98,97	68	0,49	73	0,53
2008	13.850	13.682	98,78	88	0,63	80	0,57
2009	12.625	12.458	98,67	91	0,72	76	0,60

Tabela 4. Udział w bójce lub pobiciu - art. 158 § 1-3 k.k. (przestępstwa stwierdzone wg miejsca popełnienia czynu)

Rok	Ogółem	w tym			
		miasto		wieś	
		I.b.	%	I.b.	%
2006	13.557	10.225	75,42	3.332	24,58
2007	13.715	10.544	76,88	3.171	23,12
2008	13.850	10.668	77,03	3.182	22,97
2009	12.625	9.929	78,64	2.969	23,51

Prezentowane wyżej dane statystyczne przestępczości pochodzą z wydawnictwa Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości - Atlas przestępczości w Polsce 4, Warszawa 2009 oraz informacji Komendy Głównej Policji (WK-I-2114/1918/09).

Przedstawione dane wskazują, iż po gwałtownym wzroście przestępczości na przełomie lat 1980-1990 (wzrost przestępstwa udziału w bójce lub pobiciu był ponad trzykrotny), w obecnej dekadzie nastąpiła pewna stabilizacja jej nasilenia. Tej pozytywnej tendencji nie można jednak odnosić do wspomnianego udziału w bójce lub pobiciu, którego tempo wzrostu uległo tylko osłabieniu, lecz jest on nadal widoczny. Nieco inaczej kształtowała się dynamika typów omawianego przestępstwa, kwalifikowanych następstwem w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 158 § 2 k.k.) oraz skutkiem śmiertelnym (art. 158 § 3 k.k.). Ich apogeum przypadło

odpowiednio na lata 1994 i 1995 dla następstw w postaci ciężkiego uszczerbku (366 i 364 przestępstwa) oraz na rok 1997 dla następstwa w postaci skutku śmiertelnego (183 przestępstwa). Od tego momentu rozpoczęła się systematyczna tendencja spadkowa, kształtując aktualnie ich nasilenie na poziomie po około 80 przestępstw w stosunku rocznym. Kwalifikowane typy przestępstwa udziału w bójce lub pobiciu w stosunku do ogółu tego rodzaju czynów zabronionych mają charakter śladowy, a ich łączny współczynnik w poszczególnych latach kształtował się na poziomie od 1,02 do 2,06% (szczegółowo obrazuje to tabela 3). Śladowy charakter posiadało także przestępstwa udziału w bójce lub pobiciu w stosunku do ogółu stwierdzonych przestępstw. W poszczególnych latach prezentowanej statystyki, współczynnik ten wynosił od 0,89 do 1,18% ogółu zaistniałych przestępstw.

Udział w bójce lub pobiciu ma jednak charakter znaczący w grupie przestępstw przeciwko życiu lub zdrowiu. Po przestępstwie naruszenia czynności narządu ciała stypizowanych w art. 157 § 1 k.k., jest to najbardziej liczna grupa przestępstw, zaś jej procentowy wskaźnik w stosunku do przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu kształtował się na poziomie od 36 do 45% tej przestępczości.

Przestępstwo udziału w bójce lub pobiciu - mające w Polsce długi normatywny byt - uważano za posiadające typowo wiejski charakter z uwagi na znaczące nasilenie jego występowania na terenach wiejskich¹. Ta znacząca przewaga jego występowania na terenach wiejskich uległa systematycznemu zmniejszaniu i aktualnie kształtuje się w granicach ponad 20%, zachowując nadal tendencję spadkową. Spośród zaś dwu form jego występowania to jest bójki i pobicia, formą dominującą jest pobicie.

---

¹ Z. Skarżyński: Bójka i pobicie w polskim prawie karnym, Warszawa 1994, s. 103-105.

IV. Regulacje prawnokarne brania udziału w bójce lub pobiciu w polskich kodeksach karnych

Odpowiedzialność karna uczestników bójki lub pobicia może być konstruowana w dwojaki sposób, biorąc za podstawę wynikające z niej niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia człowieka, albo też zaistniały w niej skutek - zazwyczaj w postaci śmierci człowieka bądź określonych obrażeń cielesnych. W pierwszym wypadku karalnym jest już sam udział w niebezpiecznej bójce lub pobiciu, zaś odniesione w niej obrażenia cielesne, śmierć lub ewentualne inne zachowania uczestników bójki są wyłącznie środkami rozpoznania *ex post* niebezpiecznego charakteru bójki lub pobicia. W drugim zaś wypadku niezbędnym warunkiem karalności uczestników bójki lub sprawców pobicia, jest ziszczenie się przewidzianego ustawą określonego jej rezultatu jako następstwa czynu, w postaci obrażeń cielesnych bądź śmierci człowieka. Bez zaistnienia przewidzianych ustawą następstw, branie udziału w takim zdarzeniu nie wyczerpuje znamion czynu zabronionego bądź też uzyskuje inną ocenę prawnokarłą. Uwzględniając zaś obie te podstawy karalności uczestnictwa w bójce lub pobiciu, ustawodawca ma możliwość konstruowania podstawowego typu przestępstwa opartego na zagrożeniu dla życia lub zdrowia jej uczestników, a także konstruowania typów kwalifikowanych uwzględniających zaistniałe w niej następstwa.

Kodeks karny z 1932 r. regulacje odpowiedzialności karnej za przestępstwo brania udziału w bójce lub pobiciu oparł na obu wymienionych podstawach. W motywach ustawodawczych do art. 240 tegoż kodeksu czytamy: „Zdaniem sekcji bójka, nie pociągająca za sobą poważniejszych skutków, stanowi wykroczenie przeciwko porządkowi publicznemu, nadające się do karania według osobnej ustawy o wykroczeniach lub kodeksu policyjnego. Wypadek natomiast, o którym mówi art. 233 (numeracja projektu, podkreślenie moje), ma za podstawę karalności umyślny udział sprawcy w takich działaniach przeciwko innej osobie, kiedy zarówno ze sposobu działania jak i z warunków, w jakich ono zostało podjęte, wynikało stwierdzone rzeczywistym nastąpieniem obiektywnego skutku niebezpieczeństwo dla

życia lub zdrowia człowieka”². Tym rzeczywistym obiektywnym skutkiem jaki wymieniał przepis ustawy była śmierć człowieka lub uszkodzenia cielesne stanowiące aktualnie ciężki uszczerbek na zdrowiu albo też uszkodzenia naruszające czynności narządu ciała co najmniej na przeciąg dni 20.

Konstrukcja bójki lub pobicia określona treścią art. 240 k.k. z 1932 r. została zmieniona ustawą z dnia 22 maja 1958 r. o zaostrzeniu odpowiedzialności karnej za chuligaństwo (Dz.U. Nr 34, poz. 152). Nie naruszając przyjętych podstaw odpowiedzialności karnej za udział w bójce tj. konieczności nastąpienia obiektywnego skutku stwierdzającego niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia człowieka, ustawa podzieliła ten obiektywny skutek na dwie postacie zamieszczone w rozdzielnych częściach art. 240 k.k. Przepis § 1 jako skutek wynikający z bójki wymienił dotychczasowe ciężkie i bardzo ciężkie uszkodzenia cielesne, zaś w § 2 następstwem wynikającym z bójki była śmierć człowieka. Dotychczasową sankcję karną 5 lat pozbawienia wolności (więzienia) pozostawiono w § 1, a w § 2 podwyższono ją do lat 10.

Kolejny kodeks karny z dnia 19 kwietnia 1969 r. określając podstawy odpowiedzialności karnej za przestępstwo brania udziału w bójce lub pobiciu, dokonał dość istotnych zmian w jego konstrukcji. Nawiązując do lansowanej przez E. Krzymuskiego w czasie prac nad kodeksem z 1932 r. koncepcji oparcia karalności bójki nie na jej następstwach lecz stopniu zagrożenia dla bezpieczeństwa życia lub zdrowia, zagrożenie to określone jako narażenie człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia, uczynił przedmiotem karalności w podstawowym typie przestępstwa. Uznając, że przesłanką odpowiedzialności jest już sam niebezpieczny charakter bójki lub pobicia, stanowiło to wyjście na przedpole jej dotychczasowej karalności i istotne rozszerzenie zakresu penalizacji. Stanowisko to uzasadniono tym, że „nowy kodeks powinien zawierać przepisy pozwalające na stanowczą walkę z tymi zjawiskami. Mając to na względzie oraz dążąc do uniknięcia nadmiernej obiektywizacji odpowiedzialności, wprowadzono do Projektu typ podstawowy występku

---

² Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej, Sekcja Prawa Karnego, Uzasadnienie części szczególnej T. V, z. 4, s. 184, Warszawa 1930.

polegającego na udziale w bójce lub pobiciu, przy czym przestępstwo byłoby dokonane niezależnie od tego, czy w jej wyniku doszło do jakichkolwiek ofiar. Przesłanką odpowiedzialności jest charakter bójki lub pobicia, chodzi tu o wypadki, w których naraża się człowieka na niebezpieczeństwo śmierci albo ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia³.

Następstwa bójki lub pobicia w obu przewidzianych jej postaciach, to jest ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia oraz śmierci człowieka, stały się podstawą konstrukcji dwu kwalifikowanych typów przestępstw zagrożonych w § 2 karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8 oraz w § 3 karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od roku.

Obowiązujący aktualnie kodeks karny z dnia 6 czerwca 1997 r., utrzymał co do zasady podstawy odpowiedzialności karnej sprawców bójek i pobić. Wprowadzone zmiany dotyczyły jedynie zakresu penalizacji podstawowego typu przestępstwa, w którym to karalnością zachowań sprawczych objęto już narażenie człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia trwających dłużej niż 7 dni. Kodeks odwołał się tu wprost do bezpośredniego niebezpieczeństwa nastąpienia skutku określonego w art. 157 § 1 k.k. W typie kwalifikowanym z art. 158 § 2 k.k. następstwem zaistniałych obrażeń cielesnych, na określenie pojęcia ciężkiego uszkodzenia ciała użyto innego sformułowania normatywnego, a mianowicie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. W typie zaś kwalifikowanym następstwem w postaci śmierci człowieka, obniżono wysokość zagrożenia karnego.

Zakres penalizacji podstawowego typu przestępstwa (art. 158 § 1 k.k.) określony normatywnym sformułowaniem narażenia człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia na czas przekraczający 7 dni, jest pojęciem wysoce nieoznaczonym, by nie użyć tu określenia pojęciem pozostawionym dowolności organu stosującego normę prawną. O ile czas trwania istniejącego obiektywnie naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia poddaje się kontrolnej ocenie, to formułowanie tego rodzaju ocen

---

³ Projekt kodeksu karnego oraz przepisów wprowadzających kodeks karny, Warszawa 1968, s. 139.

wobec bezpośredniego niebezpieczeństwa czasu ich trwania jest praktycznie niemożliwe. Naruszenie czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, to zjawisko dające się obiektywnie postrzegać i oceniać co do czasu ich trwania. Przykładanie zaś takiej miary z liczbową podziałką stopnia dokładności „poniżej lub powyżej 7 dni” do bezpośredniego niebezpieczeństwa czasu ich trwania jest nierealne. Bezpośrednie niebezpieczeństwo to pojęcie abstrakcyjne, którego nie można dotknąć, zważyć lub zmierzyć. Można jedynie formułować jego ogólne oceny pojęciowe jako narażenie na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, bezpośrednie niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób albo mienia w wielkich rozmiarach, co czyni ustawodawca w odniesieniu do przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, bezpieczeństwu powszechnemu czy też bezpieczeństwu w komunikacji. Tam jednak gdzie niebezpieczeństwo to jest bardziej skonkretyzowane norma prawna odnosi je do uprzedniej wiedzy sprawcy - *vide* art. 161 § 1 i 2 k.k. (kto wiedząc, że jest zarażony wirusem HIV, dotknięty chorobą weneryczną).

Dyspozycja art. 158 § 1 k.k. traktująca o narażeniu człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia trwających ponad 7 dni, fonetycznie brzmi bardzo poprawnie, ale poza jej brzmieniem nie znajdujemy w niej nic co pozwoliłoby na skonkretyzowanie i wypełnienie jej materialną treścią. W procesowej ocenie, praktyczna weryfikacja grożącego bezpośredniego niebezpieczeństwa limitowanego normatywnie czasem trwania naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, będzie miała do swojej dyspozycji co najwyżej zasady gry w „orła lub reszkę” bądź reguły wnioskowania „mniemanologii stosowanej”. Przytoczone powody zdają się wskazywać na potrzebę urealnienia ustawowych znamion podstawowego typu przestępstwa brania udziału w bójce lub pobiciu, a przez to i nowelizacji art. 158 § 1 k.k.

Następstwa bójki lub pobicia w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu lub śmierci człowieka, będące zasadą konstruowania typów kwalifikowanych stanowią - zgodnie z unormowaniem art. 9 § 3 k.k. - podstawę surowszej odpowiedzialności karnej sprawcy, jeżeli następstwo to sprawca przewidywał lub mógł przewidzieć. Poza stanowiskiem oskarżonego - czy w konkretnej sytuacji faktycznej przewidywał i jakie

przewidywał następstwa bójki, nie sposób zweryfikować dowodowo. Każda jednostka ludzka w sytuacji osobistego zagrożenia w procesie karnym, bez względu na zajmowaną pozycję społeczną czy też stan posiadania nie wyłączy kłamstwa z dostępnych jej środków obrony. Dlatego też większe znaczenie dowodowe w praktyce ścigania karnego, posiada drugi element subiektywnej podstawy odpowiedzialności za następstwo czynu zabronionego w postaci możliwości jego przewidywania.

Zgodnie z doktryną i ustalonym orzecznictwem możliwość przewidywania następstw czynu zabronionego odnosi się do następstw normalnych i typowych, nie zaś następstw wyjątkowych, a również następstw działania każdego uczestnika bójki lub pobicia⁴. Wspólność zamiaru i tożsamość zdarzenia spinające w jedno działanie wszystkich jej uczestników powodują, że norma prawna wiąże następstwa czynu zabronionego nie z indywidualnym zachowaniem poszczególnych uczestników lecz czynem jako całością tych zachowań, co wynika wprost z dyspozycji art. 158 § 2 i 3 k.k.

Możliwość przewidywania to dostępność postrzegania istniejących obiektywnie faktów związanych z przebiegiem bójki lub pobicia, które przy braku szczególnych okoliczności uniemożliwiających ich realną ocenę, sprawca mógł ogarnąć swoją świadomością i godzić się z ich poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa zdrowia lub życia innej osoby. W tym znaczeniu - jak podnosi W. Wolter - domniemywa się istnienie możliwości przewidywania, przy czym domniemanie to może podważyć tylko szczególna sytuacja niezależna od woli sprawcy⁵. Godzi się również zauważyć, iż obalenie tego domniemania przewidywania następstw czynu zabronionego obciąża wyłącznie oskarżonego zgłaszającego zarzut istnienia po jego stronie szczególnych okoliczności uniemożliwiających mu to przewidywanie, gdyż to on ma wywodzić skutki prawne z obalenia tegoż domniemania.

---

⁴ Wyrok NS z 13.10.1977 r., III KR 256/77, OSNKW 1977, z. 12, poz. 135; A. Wąsek, Kodeks karny, Komentarz, Gdańsk 1999, T. I, s. 120; Kodeks karny, Część ogólna, Komentarz pod red. G. Rejman, Warszawa 1999, s. 461-462.

⁵ W. Wolter, Nauka o przestępstwie, Warszawa 1973, s. 142; wyrok SN z 21.02.1974, Rw 50/74, OSNKW 1974, z. 6, poz. 124; wyrok SN z 6.02.1976, Rw 16/76, OSNKW 1976, z. 4-5, poz. 63.

Odnosząc się do okoliczności faktycznych związanych z przebiegiem bójki lub pobicia, które uzasadniają domniemanie przewidywania przez sprawcę jej poważnych i groźnych następstw, należy wyrazić stanowisko, iż może to być wszystko co dotyczy miejsca czynu oraz rodzaju i sposobu zachowań sprawczych wszystkich jej uczestników, jeżeli zgodnie z doświadczeniem życiowym i wskazaniem wiedzy, jest wysoce realne i prawdopodobne ich zaistnienie. Jako takie okoliczności faktyczne uzasadniające domniemanie przewidywania następstw czynu zabronionego wymienia się w literaturze i orzecznictwie - w odniesieniu do przestępstw bójkowych: miejsce czynu, używanie niebezpiecznych narzędzi, szczególną i widoczną brutalność uczestników zajścia, bezwzględne wykorzystywanie przewagi przez jedną ze stron, wydawane w toku zajścia okrzyki i nawoływania, wielokrotne kopanie pokrzywdzonego w ważne dla życia ośrodki, intensywność i długotrwałość ataku i inne podobne okoliczności „wskazujące na taką temperaturę zajścia, w której śmiertelny skutek przedstawia się jako prawdopodobny i realny”⁶. Czy da się oceniać rozdzielczo możliwość przewidywania następstwa czynu zabronionego w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu oraz następstwa w postaci śmierci człowieka, mam poważne wątpliwości. Łatwo to czynić w rozstrzygnięciach normatywnych, ale nie w praktycznym działaniu popartym racją a nie emocją. Przy tożsamyh bowiem zachowaniach sprawczyh, zaistniały skutek zdaje się być najczęściej kwestią przypadku.

Powszechnie przyjmuje się, iż używanie w bójce lub pobiciu niebezpiecznych przedmiotów - art. 159 k.k., stanowi kwalifikowany z uwagi na sposób działania typ przestępstwa. Jednocześnie też używanie ich przez sprawcę bądź uświadomione używanie przez innych uczestników zdarzenia, stanowi podstawę do przyjęcia domniemania, że sprawca miał możliwość przewidywania wynikających z bójki lub pobicia jej następstw w postaci ciężkiego uszczerbku na zdrowiu bądź skutku śmiertelnego. Dla skonkretyzowania tych przedmiotów obowiązujący kodeks, w miejsce „innego niebezpiecznego narzędzia” jak w poprzednim stanie prawnym, użył nowego zwrotu werbalnego a mianowicie „innego podobnie niebezpiecznego

---

⁶ I Andrzejew, W. Świda, W. Wolter, Kodeks karny z komentarzem, Warszawa 1973, s. 464; Kodeks karny, Część szczególna pod red. A. Wąska, Warszawa 2004, T. I, s. 342-343; A. Lisowski, Przestępstwa przeciwko zdrowiu i życiu, Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Toruń 1994; wyrok SN z 6.04.1972, III KR 19/72; wyrok SN z 10.02.1977, II KR 378/76; wyrok SN z 3.07.1979, IV KR 126/79.

przedmiotu”. Jeżeli uwzględnimy, iż przedmiot to każda rzecz postrzegana zmysłami jako odrębny element rzeczywistości, zaś narzędzie to proste bądź złożone urządzenie umożliwiające wykonanie jakiejś czynności lub pracy, to treść pojęciowa przedmiotu jest bardziej obszerna (pojemna) niż narzędzia. Uściślenia pojęcia niebezpiecznego przedmiotu ustawa dokonuje przez odniesienie niebezpieczeństwa jego użycia do niebezpieczeństwa użycia broni palnej lub noża, które ma być podobne („kto biorąc udział w bójce lub pobiciu człowieka, używa broni ...”).

To porównawcze odniesienie przez ustawę niebezpieczeństwa przedmiotu do niebezpieczeństwa użycia broni palnej lub noża powoduje, iż brak jest racjonalnych podstaw do oceny stopnia niebezpieczeństwa przedmiotu jako podobnego broni palnej wyłącznie na podstawie jego wagi, kształtu, rozmiarów lub właściwości, a bez uwzględnienia konkretnego sposobu posługiwania się nim przez sprawcę oraz rodzaju spowodowanych obrażeń cielesnych. Przedmiot jako odrębny element rzeczywistości może uzyskać przymiot niebezpieczeństwa tylko i wyłącznie w ręku człowieka, gdy w takim właśnie zamiarze został użyty.

V. Wyniki badań empirycznych

1. Postępowanie przygotowawcze, jego poziom i sposób zakończenia

Jak wspomniano uprzednio, badanie niniejsze objęło 77 spraw prawomocnie zakończonych w latach 2006-2007 przeciwko 202 osobom, wobec których wniesiono oskarżenie o przestępstwo brania udziału w bójce lub pobiciu ze skutkiem śmiertelnym, albo też sąd uznał oskarżonego winnym popełnienia takiego czynu. Przestępstwa te popełniono w nieodległej przeszłości, 62 zdarzenia - co stanowi ponad 80% badanej próby, zostały popełnione w latach 2004-2006. Pozostałe - w jednostkowych liczbach - popełniono w latach poprzednich. Powodem ich późniejszego osądzenia było zazwyczaj uchylenie w postępowaniu odwoławczym zaskarżonego wyroku do ponownego rozpoznania, a także zawieszenie postępowania celem poszukiwania i ujęcia ukrywających się oskarżonych.

W popełnieniu badanych przestępstw uczestniczyło poza wspomnianymi 202 oskarżonymi dalszych 28 sprawców, zaś powodem braku łącznego ich osądzenia były następujące okoliczności:

- wcześniejsze osadzenie w odrębnym postępowaniu - 8 oskarżonych, wyłączenie do odrębnego postępowania przed sądem dla nieletnich - sprawy przeciwko 8 nieletnim,
- śmierć 3 uczestników bójki,
- ukrywanie się jednego sprawcy pobicia,
- niewykrycie dalszych 8 sprawców uczestniczących w popełnieniu przestępstwa.

O ile niezbyt wysoka liczba badanych spraw pozwala na określenie czasowego rytmu popełnienia przestępstwa brania udziału w bójce lub pobiciu, to był on wyższy w drugiej połowie roku oraz końcowych dniach tygodnia, co obrazują zamieszczone niżej zestawienia:

styczeń	- 4	poniedziałek	- 10
luty	- 4	wtorek	- 9
marzec	- 6	środa	- 7
kwiecień	- 3	czwartek	- 10
maj	- 5	piątek	- 11
czerwiec	- 2	sobota	- 16
lipiec	- 8	niedziela	- 14
sierpień	- 12	łącznie	- 77
wrzesień	- 8		
październik	- 8		
listopad	- 7		
grudzień	- 10		
łącznie	- 77		

Uwzględniając natomiast tradycyjny podział przestępstw według miejsca ich popełnienia, w badanych sprawach przestępstwa te popełniano najczęściej w miastach - 67, co stanowi 87% badanej próby. Konkretyzując zaś miejsce popełnienia czynu, były to następujące tereny lub lokale:

- lokal mieszkalny	- 31,
- ulica	- 14,
- lokal rozrywkowy i jego bezpośrednie otoczenie	- 12,
- parki, skwery, tereny rekreacyjne	- 8,
- pomieszczenia zajmowane przez bezdomnych (altany, garaże, itp.)	- 6,
- teren posesji gospodarczej	- 3,
- dworce, przystanki	- 2,
- pole	- 1.

W badanych sprawach, z uwagi na specyfikę przestępstwa, zgłoszenia o zdarzeniu nie miały formy protokołu przyjęcia ustnego zawiadomienia o przestępstwie, o jakim mowa w art. 143 § 1 pkt 1 k.p.k. Były to najczęściej telefoniczne zawiadomienia miejscowych jednostek policji pochodzące od następujących osób:

- pracownicy pogotowia ratunkowego lub innych służb medycznych	- 16,
--	-------

- przygodna osoba - 16,
- świadek zdarzenia - 8,
- sąsiedzi ofiary - 7,
- sprawca czynu - 2,
- ustalenia własne policji - 2,
- sołtys - 1,
- nie określono osoby informującej policję o popełnieniu przestępstwa - 17.

Zgłoszenia te dokumentowano z reguły stosowną notatką służbową, która była podstawą do podjęcia w trybie art. 308 § 1 k.p.k. czynności w niezbędnym zakresie polegających w szczególności na: przeprowadzeniu oględzin miejsca przestępstwa, sporządzeniu dokumentacji poglądowej i fotograficznej, oględzinach zwłok, a także przesłuchaniu świadków. Stosowano też na tym etapie procesu dokumentowane notatką „rozpytywania” celem poszukiwania innych dowodów procesowych.

Reakcja na zgłoszone zawiadomienie o przestępstwie w postaci podjęcia określonych wyżej czynności a również wszczęcia postępowania przygotowawczego, na ogół była niezwłoczna i podejmowano je w dniu jego otrzymania bądź też dnia następnego. W takim terminie zapadło 66 postanowień o wszczęciu postępowania przygotowawczego, co stanowi 85,7% badanej próby. Spóźniona reakcja na zawiadomienie o przestępstwie miała miejsce w 11 sprawach, przy czym w dwu z nich wynosiła odpowiednio 14 i 16 dni (2 Ds. 248/05 Prokuratury Rejonowej w W. i Ds. 360/05 Prokuratury Rejonowej w G.). Można domniemywać, iż powodem tych zaniedbań była wstępna informacja o pobycie pokrzywdzonego na leczeniu szpitalnym nie określająca stopnia ciężkości doznanych obrażeń, zaś czynnikiem dopingującym organ ścigania do działań procesowych była kolejna informacja o zaistniałym zejściu śmiertelnym. Spóźniona reakcja na zawiadomienie o przestępstwie dotyczyła również postępowań, których stronami konfliktu były osoby z marginesu społecznego dotknięte znaczną degradacją psychospołeczną. Ten status społeczny pokrzywdzonego rzutował ujemnie na poziom postępowania.

Sprawność postępowania przygotowawczego to również jego szybkość i sukcesywność w podejmowaniu czynności procesowych a także jego dogłębność, zmierzające do ustalenia całokształtu okoliczności popełnionego przestępstwa. Te właśnie przymioty postępowania przygotowawczego pozwalają na wykrycie sprawcy

czynu zabronionego oraz podejmowanie trafnych decyzji procesowych o jego odpowiedzialności karnej. Do takich działań procesowych organ ścigania karnego był obligowany również znaczną szkodliwością społeczną przestępstwa łączącego się ze śmiercią człowieka. Uwzględniając stosowane w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury statystyczne terminy sprawozdawcze obliczania czasu trwania postępowania przygotowawczego, okresy te w badanych sprawach były następujące:

- do 3 miesięcy - 17, tj. 22%,
- ponad 3 do 6 miesięcy - 30, tj. 39%,
- ponad 6 miesięcy do roku - 24, tj. 31%,
- ponad rok - 6, tj. 8%.

Przeciętny czas trwania postępowania przygotowawczego wynosił 7 miesięcy. Najdłużej zaś trwającym (4 lata i trzykrotnie umarzanym) było postępowanie przygotowawcze Ds. 819/04 Prokuratora Rejonowego w O. dotyczące bójki, w której uczestniczyli wraz z żonami bracia Adolf i Marian J., a jeden z nich poniósł śmierć. Sprawie tej nadawał dalszej pikanterii fakt, iż bójka ta miała miejsce po nabożeństwie żałobnym w intencji nieżyjącego już trzeciego z braci J.

Wstępne na miejscu przestępstwa - i nie cierpiące przy tym zwłoki - czynności procesowe w postaci oględzin miejsca zdarzenia wraz z penetracją najbliższego terenu celem poszukiwania dowodów rzeczowych oraz oględziny zwłok z udziałem lekarza medycyny, przeprowadzali zazwyczaj funkcjonariusze policji. Udział prokuratora w tych czynnościach był sporadyczny (10), przy czym z niezrozumiałych powodów był on niekiedy tylko uczestnikiem tej czynności a nie prowadzącym, jakkolwiek taka właśnie jego pozycja procesowa wynika z pełnionej funkcji gospodarza postępowania przygotowawczego (sprawy: 2 Ds. 232/02, Ds. 3016/03, Ds. 1890/04, 2 Ds. 288/05, Ds. 1330/05 Prokuratorów Rejonowych w P., K., B., Z. i S.). Merytoryczne zaś błędy tej wstępnej fazy postępowania przygotowawczego polegały najczęściej na: znacznym opóźnieniu czasu przeprowadzenia oględzin miejsca przestępstwa, zaniechaniu ich przeprowadzenia, bądź też ograniczaniu do wybranych miejsc - najczęściej miejsca ujawnienia zwłok. Stwierdzono też uchybienia w zakresie zabezpieczania dowodów rzeczowych i poddawania ich

stosownym badaniom, a nawet rezygnacji z przeprowadzania oględzin i otwarcia zwłok. Ich przykładem były następujące postępowania przygotowawcze:

- Pg SI 114/05 Wojskowego Prokuratora Garnizonowego w O. przeciwko Kamilowi A. o czyn z art. 158 § 3 k.k. Oględziny miejsca przestępstwa przeprowadzono po upływie 14 dni od chwili czynu (z wynikiem negatywnym), a nadto prowadzący postępowanie „rozpytywał” oskarżonego poza protokołem przesłuchania na okoliczności zdarzenia, dokumentował je notatkami służbowymi i następnie został sam przesłuchany przez prokuratora w charakterze świadka na te ustalone rozpytaniem okoliczności przestępstwa;
- 1 Ds. 705/06 Prokuratora Rejonowego w G. przeciwko braciom Jarosławowi i Mirosławowi M. o śmiertelne pobicie Andrzeja P. W sprawie zaniechano przeprowadzenia oględzin mieszkania - miejsca libacji alkoholowej uczestników zdarzenia oraz schodów po których pokrzywdzony został ściągnięty z II piętra na podwórze;
- 3 Ds. 38/04 Prokuratora Rejonowego w Ch. dotyczącego śmiertelnego pobicia Tomasza K. oraz trzech innych pokrzywdzonych - sprawców kradzieży z łomu. Na miejscu czynu ujawniono 3 sztachety oraz świeże ślady wyłamania sztachet w płocie. Nie sporządzono jednak dokumentacji foto tych dowodów i ich szczegółowych oględzin dla ustalenia wagi, a również nie ustalono kiedy dokonano tych wyłamań i ilu sztachet. Okoliczności te były istotne, albowiem obok urazu (najprawdopodobniej śmiertelnego) działającego ze znaczną siłą na sklepienie głowy Tomasza K., na ciele pozostałych pokrzywdzonych ujawniono również ślady działania narzędzi twardych tępych;
- 1 Ds. 2011/04 Prokuratora Rejonowego w B. przeciwko Ryszardowi S. i Robertowi M. o pobicie ze skutkiem śmiertelnym Zygmunta Ł. W sprawie nie zabezpieczono ubrania pokrzywdzonego i nie poddano go stosownym badaniom dla ujawnienia śladów działania obuwia oskarżonych bądź innych narzędzi. Było to istotne z tego względu, iż rozmiary obrażeń cielesnych ofiary, a to: wielokrotne połamanie wszystkich żeber wraz z mostkiem w mechanizmie zgniatania klatki piersiowej, wieloodłamowe złamania kości miednicy, złamanie żuchwy i wybicie zębów, nadto rozległe uszkodzenia

serca, płuc, wątroby i śledziony sugerowały, iż powstały one w mechanizmie naskakiwania podejrzanych całym ciężarem swego ciała na leżącego pokrzywdzonego. Stosowne ustalenia dowodowe potwierdzające taki mechanizm powstania obrażeń cielesnych, musiały prowadzić do wniosku o zamiarze pozbawienia życia ofiary, albowiem śmierć była tu nieuniknionym i koniecznym rezultatem zachowań sprawczych;

- Ds. 1330/05 Prokuratora Rejonowego w S. przeciwko Zbigniewowi S. i Arkadiuszowi R. o śmiertelne pobicie Waldemara R. Zatrzymania oskarżonych dokonano po upływie 1 dnia od uzyskania informacji uzasadniającej podejrzenia ich sprawstwa, a z dalszym dwudniowym opóźnieniem dokonano zabezpieczenia ich ubrań do badań specjalistycznych;
- 3 Ds. 87/06 Prokuratora Rejonowego w O. przeciwko Grzegorzowi L. i innym o śmiertelne pobicie Romana B. W sprawie nie przeprowadzono oględzin i otwarcia zwłok pokrzywdzonego, a nawet nie dołączono dokumentacji szpitalnej jego leczenia (zmarł po upływie 28 dni leczenia szpitalnego), poprzestając na pisemnej informacji zakładu leczniczego, iż przyczyna zgonu był „rozległy krwiak podtwardówkowy z następową niewydolnością krążeniowo-oddechową”. Nie poddano też stosownym badaniom specjalistycznym zabezpieczonej odzieży i obuwia oskarżonych.

Powszechnie występującą wadą czynności prowadzonych w niezbędnym zakresie był brak przejrzystości zbieranej dokumentacji, albowiem dokumentację poglądową i „foto” z przeprowadzonych oględzin dołączano do akt nie tuż za protokołem oględzin, a w kolejności jej uzyskiwania, skutkiem czego znajdowała się ona w różnych miejscach bądź tomach akt danej sprawy.

Kwalifikacja prawna wszczęcia postępowania przygotowawczego, to mozaika niemal wszystkich przewidzianych kodeksem ustawowych typów przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, poczynając od uszkodzeń naruszających czynność narządu ciała na okres ponad 7 dni i podstawowego typu bójki i pobicia, aż do nieumyślnego pozbawienia życia człowieka i zabójstwa kwalifikowanego. Oceniając ich zasadność z zebranych na tym etapie postępowania materiałem aktowym o okolicznościach

zdarzenia i odniesionych przez pokrzywdzonych obrażeniach cielesnych, dawało się zauważyć „ucieczkę” prowadzącego w kierunku korzystnej dla sprawcy łagodniejszej kwalifikacji. Ich przykładem były następujące postępowania i szereg innych:

- 1 Ds. 1320/05 Prokuratora Rejonowego w A. w sprawie „nieumyślnego spowodowania śmierci Ryszarda K.” (art. 155 k.k.), jakkolwiek dokonane przy udziale prokuratora oględziny zwłok na miejscu czynu wskazywały, iż na ciele zmarłego znajdowało się 13 śladów obrażeń zewnętrznych;
- Ds. 213/06 Prokuratora Rejonowego w P. w sprawie „nagłego zgonu Wiesława L.” (art. 155 k.k.), jakkolwiek na ciele zmarłego znajdowały się mnogie ślady obrażeń cielesnych (ich opis w protokole oględzin i otwarcia zwłok obejmował 2 strony pisma maszynowego);
- 1 Ds. 705/06 Prokuratora Rejonowego w G. w sprawie pobicia Andrzeja P. (art. 158 §1 k.k.), który doznał obrażeń w postaci „wstrząśnienia mózgu, złamania żeber i krwiaka opłucnego”. Postępowanie wszczęto w przeddzień zgonu pokrzywdzonego, gdy znajdował się już w stanie agonalnym.

Achillesową piętą tej kategorii postępowań przygotowawczych był problem współpracy prokuratora z biegłym medykiem sądowym oraz opiniowania o obrażeniach cielesnych pokrzywdzonego. Wyobrażeniem zaś tego problemu niech będzie wstępnie treść jednej z nich: „Oględziny wykazały cechy stłuczenia głowy z krwiakiem śródczaszkowym. Było to przyczyną zgonu. Charakter i rozkład obrażeń powłok ciała potwierdza informacje, że chodzi tu o pobicie ze skutkiem śmiertelnym” - sprawa Ds. 360/05 Prokuratora Rejonowego w G. dotycząca pobicia ze skutkiem śmiertelnym Tadeusza J.

Praprzyczyną tego stanu rzeczy wydaje się być kwestia postanowień prokuratora o powołaniu biegłego bądź zakładu naukowego celem przeprowadzenia oględzin i otwarcia zwłok oraz sformułowanych ich treścią żądań i oczekiwań w zakresie opiniowania, a następnie ich wyegzekwowania gdy opinia ta jest niejasna bądź niepełna. W toku zaawansowanego postępowania *ad personam*, gdy zebrane dowody pozwalają już na określenie sprawczych zachowań poszczególnych oskarżonych, powinno każdorazowo nastąpić rozważenie potrzeby uzupełnienia opinii o te wzbogacone dowody. Celem zaś takiego uzupełniającego opiniowania

powinna być możliwość przełożenia ustalonego mechanizmu obrażeń cielesnych na sprawcze zachowania uczestników - ergo autorstwo poszczególnych oskarżonych, w tym zwłaszcza autorstwo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu i jego wpływie na zaistniały skutek śmiertelny.

Wszystkie postanowienia o przeprowadzeniu oględzin i otwarcia zwłok żądały każdorazowo określenia rodzaju i umiejscowienia obrażeń cielesnych na zwłokach pokrzywdzonego oraz przyczyny zejścia śmiertelnego. Nie zawsze już treścią tegoż postanowienia było żądanie określenia przez biegłego mechanizmu powstania ujawnionych obrażeń, rodzaju niebezpiecznego przedmiotu którym mogły być zadane, czy wreszcie możliwości jego indywidualizacji na podstawie kształtu i charakteru zranienia. Nie żądano też od biegłego określania siły zadawanych ciosów, a przy wielości urazów stopnia ich zagrożenia dla życia lub zdrowia, tudzież oceny czy i które z nich stanowiły ciężki uszczerbek na zdrowiu w rozumieniu art. 156 § 1 k.k. Przytoczone uchybienia postanowień o zakresie żądanej oceny medycznej zaistniałego następstwa bójki lub pobicia powodowały, iż biegli dysponując jedynie obrazem sekcyjnym oględzin zwłok nie wychodzili ponad treść żądanej oceny, skutkiem czego ich opinie poza opisem ujawnionych obrażeń cielesnych były nazbyt ogólne i niepełne dla indywidualizacji zachowań sprawczych poszczególnych oskarżonych oraz ich autorstwa następstwa czynu. Niekiedy opinie te, zwłaszcza wydawane przez uniwersyteckie zakłady medycyny sądowej, sugerowały wprost potrzebę uzupełnienia opinii na podstawie pełnych ustaleń śledztwa, jednakże sugestie te nie zawsze były spełniane. W efekcie tych uchybień uznano, że opinie medyczne złożone w 25 sprawach - co stanowi 1/3 badanych akt, wymagały uzupełnienia o zebrane dowody śledztwa, a przeto i postępowanie to nie nadawało się na tym etapie do jego merytorycznego zakończenia.

Jakkolwiek większość ustalonych wypadków przyczyn zgonu w postaci urazów głowy z obrażeniami śródczaszkowymi czy też rozległych uszkodzeń narządów wewnętrznych klatki piersiowej bądź jamy brzusznej prowadzących do wykrwawienia (łącznie 61 zdarzeń) jest uznawane powszechnie za ciężki uszczerbek na zdrowiu w jego uogólniającej treści art. 156 § 1 k.k., to w ocenie prowadzącego postępowanie nie rodziło potrzeby dodatkowego opiniowania ze strony biegłego i problem ten był pomijany. Znajdujące się sporadycznie w aktach takie opinie, uzyskiwano wstępnie

za życia pokrzywdzonego podczas jego pobytu na leczeniu szpitalnym. W tych właśnie uchybieniach należy upatrywać głównej przyczyny sporadycznego tylko zarzucania uczestnikom bójek i pobić, sprawstwa ciężkiego uszczerbku na zdrowiu oraz oceny prawnokarnej działania jako wyczerpującej znamiona czynu stypizowanego w art. 158 § 3 i 156 § 3 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Przykładem tego rodzaju uchybień były m.in. następujące postępowania przygotowawcze:

- 2 Ds. 288/05 Prokuratora Rejonowego w Z. w sprawie śmiertelnego pobicia Jana U. Przy dwu współistniejących przyczynach zgonu w postaci rany ciętej prawego przedramienia z przecięciem tętnicy prowadzącej do wykrwawienia oraz krwotoku wewnętrznego prowadzącego do powstania ognisk zachłystowych, nie zażądano uzupełnienia wydanej opinii medycznej czy pierwsze z tych obrażeń stanowiło chorobę realnie zagrażającą życiu a mechanizm jego postania był typowy dla odruchów obronnych zasłaniania się przed ciosem. Sprawca używający w pobiciu noża był znany;
- 2 Ds. 232/02 Prokuratora Rejonowego w P. w sprawie pobicia ze skutkiem śmiertelnym Mariusza M. Ustaloną przyczyną zgonu był uraz głowy spowodowany kopaniem a w jego wyniku krwawienie podpajęczynówkowe, przy czym na twarzy pokrzywdzonego ujawniono odwzorowany ślad obuwia należącego do oskarżonego Michała J. Okoliczność ta wymagała uzupełnienia opinii medycznej o te ustalenia śledztwa i stosownie do jej treści zarzucenia temuż oskarżonemu sprawstwa zaistniałego zejścia śmiertelnego;
- Ds. 4182/05 Prokuratora Rejonowego w B. i 1 Ds. 533/05 Prokuratora Rejonowego C. Pokrzywdzeni Marek W. i Eugeniusz K. zostali pobici przez sprawców działających w różnych składach osobowych w dwu kolejnych dniach, doznając obrażeń śródczaszkowych skutkujących zejścia śmiertelne. W obu sprawach poprzestano na opiniach lekarzy sekcjonujących i nie podjęto czynności zmierzających do ustalenia czasu spowodowania obrażeń śmiertelnych;
- 1 Ds. 1273/04 Prokuratora Rejonowego w O. dotycząca pobicia ze skutkiem śmiertelnym Janusza M. Opinia zakładu medycyny sądowej nie określała mechanizmu powstania obrażeń cielesnych informując, że bliższe

wypowiedzenie się w tej sprawie wymagałoby zapoznania się z aktami sprawy. Opinii takiej nie uzyskano.

W badanych aktach - poza wspomnianą już sprawą pobicia ze skutkiem śmiertelnym Zygmunta Ł. - napotkano również na szereg innych spraw, w których ujawniono ślady duszenia, bądź liczne i rozległe obrażenia cielesne na zwłokach, co zdawało się wskazywać na ich powstanie w mechanizmie naskakiwania całym ciężarem ciała sprawcy na leżącego pokrzywdzonego, albo też mnogość tych obrażeń cielesnych wskazywała na wielokrotność zadawanych ciosów. Ten sugerowany charakterem obrażeń mechanizm ich powstania względnie też mnogość zadawanych urazów mogące świadczyć o działaniu sprawcy w zamiarze pozbawienia życia, pozostawały poza zakresem zainteresowania prowadzącego postępowanie i nie stały się przedmiotem oceny medycznej biegłego, zaś postępowania zakończono wniesieniem oskarżenia o przestępstwo z art. 158 § 3 k.k. Ilustracją tego są następujące postępowania przygotowawcze:

- 3 Ds. 304/06 Prokuratury Rejonowej w Cz., obrażenia zewnętrzne na ciele pokrzywdzonego zlokalizowano w 39 miejscach, a nadto stwierdzono złamania żeber po stronie lewej w 11 miejscach zaś prawych w 17 miejscach oraz złamanie chrząstki tarczowej i wybroczyny w mięśniach szyi;
- 4 Ds. 2/06 Prokuratora Rejonowego w R., na zwłokach pokrzywdzonego ujawniono mnogie obrażenia cielesne zlokalizowane w 21 miejscach oraz obustronne złamanie 13 żeber i rozległe rozerwanie wątroby;
- 3 Ds. 191/05 Prokuratora Rejonowego w K., na zwłokach pokrzywdzonego Włodzimierza R. ujawniono zgrupowane w 35 miejscach mnogie i rozległe obrażenia obejmujące około 60% powierzchni ciała oraz obustronne złamania w liniach środkowo-obojęzkowej, przymostkowej i pachowej 17 żeber;
- 3 Ds. 820/06 Prokuratora Rejonowego w Ż. w sprawie pobicia ze skutkiem śmiertelnym Mariusza P. W czasie oględzin zwłok pokrzywdzonego ujawniono wylewy krwawe w obrębie szyi i złamanie chrząstki tarczowej, obustronne złamania 16 żeber oraz inne liczne obrażenia, których opis zawarto na 3 stronach maszynopisu protokołu sekcyjnego.

Kolejnym mankamentem współpracy prokuratora z medykiem sądowym były znaczne opóźnienia w sporządzaniu i nadsyłaniu przez biegłych protokołów oględzin i otwarcia zwłok wraz z opinią o stwierdzonych obrażeniach i przyczynie zgonu. Czas opóźnienia przekroczył okres 1 miesiąca w 10 sprawach i dochodził nawet do 4 miesięcy (Ds. 3016/03 Prokuratora Rejonowego w K., 1 Ds. 559/05 Prokuratora Rejonowego w L.). Skutkiem powyższego do czasu uzyskania protokołu wraz z opinią, prokurator nie posiadał pełnej wiedzy o okolicznościach zgonu i możliwości stosownego do potrzeb oddziaływania na prowadzone śledztwo.

Wniesione przez prokuratora do sądów okręgowych akty oskarżenia przeciwko 202 uczestnikom bójek i pobić, przyjmowały następujące oceny prawnokarne zarzuconych im czynów:

- a) art. 158 § 3 k.k. - 139;
- b) art. 158 § 1 i 3 k.k. - 21;
- c) art. 158 § 1 k.k. - 1;
- d) art. 158 § 3 i 159 k.k. - 11;
- e) art. 158 § 3, 156 § 3 i 159 k.k. - 2;
- f) art. 158 § 1 i 3 i 156 § 1 k.k. - 1;
- g) art. 156 § 1 i 3 k.k. - 1,
- h) art. 148 § 1 k.k. - 22;
- i) art. 148 § 2 pkt 1 k.k. - 4.

Stosowane środki zapobiegawcze wobec oskarżonych to: tymczasowe aresztowanie - 175, dozór policji - 6, poręczenie majątkowe - 1, list żelazny - 1. W stosunku do pozostałych 19 oskarżonych nie stosowano żadnych środków zapobiegawczych. W toku trwającego postępowania przygotowawczego tymczasowe aresztowanie wobec 10 oskarżonych zamieniono na środek łagodniejszy w postaci poręczenia majątkowego i dozoru policji, a jeden areszt uchylono.

Spośród tychże 202 oskarżonych, w postępowaniu sądowym wyłączono do odrębnego prowadzenia postępowanie przeciwko jednej osobie, a dalszych 5 oskarżonych - w tym wszyscy trzej w sprawie II K 103/04 Sądu Okręgowego w S. - zostało uniewinnionych. W następstwie powyższego liczba skazanych prawomocnie oskarżonych zmniejszyła się do 196 osób, zaś pokrzywdzonych których w tychże

bójkach pobiciach ponieśli śmierć, wynosi 76. Te liczebności 196 oskarżonych i 76 pokrzywdzonych, stanowią podstawę dla dalszych analiz kryminologicznych przedmiotowego badania.

Nie odnosząc się w tym miejscu do poprawności przyjętych prawnokarnych ocen czynów zarzuconych oskarżonym stwierdzić należy, kwalifikacje prawne w ramach art. 148 § 1 i § 2 pkt 1 k.k. nie posiadały dostatecznego oparcia w materiale aktowym sprawy. Wobec sygnalizowanych wyżej braków śledztwa, kwalifikacje te w stosunku do zebranych dowodów były „wyrostowe”.

Istotnym problemem wnoszonych aktów oskarżenia w sprawach o przestępstwo brania udziału w bójce lub pobiciu kwalifikowane następstwem w postaci śmierci człowieka, jest również kwestia poprawności zarzutu oraz jego uzasadnienia. W formułowaniu tych wymogów przepis art. 332 § 1 pkt 2 k.p.k. wymienia „dokładne określenie zarzuconego oskarżonemu czynu ze wskazaniem czasu, miejsca, sposobu i okoliczności jego popełnienia oraz skutków, a zwłaszcza wysokości powstałej szkody”, zaś w odniesieniu do uzasadnienia art. 332 § 2 k.p.k. nakazuje „przytoczyć fakty i dowody, na których oskarżenie się opiera, a w miarę potrzeby wyjaśnić podstawę prawną oskarżenia i omówić okoliczności, na które powołuje się oskarżony w swej obronie”. W interesującej nas kwestii żadnych dalszych szczegółów nie znajdziemy w przepisach procedury karnej, ani też regulaminie wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury. Realizując te wskazania w formułowaniu treści zarzutu aktu oskarżenia, musimy je odnosić do warunków karalności wynikających z art. 158 § 3 k.k., a również art. 9 § 3 k.k. określającego zasady odpowiedzialności karnej za następstwo czynu zabronionego. Jeżeli kwalifikacja prawna czynu powołuje w zbiegu kumulatywnym, obok art. 158 § 3 k.k. również inny przepis ustawy karnej, warunki jego karalności powinny znaleźć także stosowne odzwierciedlenie w opisie treści zarzutu. Reasumując zaś te uwagi, zarzut popełnienia przestępstwa przewidzianego art. 158 § 3 k.k. powinien wymieniać: czas i miejsce brania udziału w bójce lub pobiciu, sposób sprawczego zachowania tj. w jakich czynnościach wyrażało się to branie udziału, a również wynikający z art. 9 § 3 k.k. warunek *sine qua non* karalności w postaci przewidywania śmierci człowieka bądź możliwości tego przewidywania jako następstwa danej bójki lub pobicia.

Istota karalności przestępstwa stypizowanego w art. 158 § 3 k.k. tkwi w zranieniach narażających człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia oraz prowadzących do zejścia śmiertelnego, a nie w ilości otarć naskórka, zadrapań bądź w ilości wybroczyn krwawych. Zarzut to „kondensacja” czynu sprawcy i jego zabronionego działania. Można by rzec, iż przytaczanie w opisie czynu wszystkich drobnych otarć, zadrapań i wybroczyn, jakkolwiek jest wskazywaniem formy udziału w zdarzeniu, to w istocie rzeczy jedynie „zaśmieca” opis czynu, albowiem pośród nich ginie to co jest najbardziej istotne. Dlatego też właściwym miejscem ich procesowego uzewnętrznienia jest uzasadnienie aktu oskarżenia wraz z pełną argumentacją wynikającego z nich niekiedy zamiaru sprawcy - np. umiejscowione na szyi i powstające w mechanizmie duszenia ofiary. Tymczasem w treści zarzutu badanych akt przytaczano nieodłącznie pełny sekcyjny opis wszystkich ujawnionych obrażeń cielesnych, pośród których „ginęły” obrażenia śmiertelne i brakowało też miejsca do wskazania - czy sprawca przewidywał albo mógł przewidzieć następstwo czynu w postaci śmierci człowieka. W uzasadnieniach aktów oskarżenia do odosobnionych należały wypadki, gdy dostrzegano potrzebę takiego uzasadnienia i powoływano fakty - z przebiegu bójki lub pobicia - pozwalające sprawcy ogarnąć swoją świadomością możliwość zaistnienia skutku śmiertelnego.

2. Tło i okoliczności czynu, strony konfliktu

Charakteryzując najbardziej skrótowo przestępstwo brania udziału w bójce lub pobiciu ze skutkiem śmiertelnym można powiedzieć, że są to przestępstwa typowo „męskie”, albowiem popełniają je niemal wyłącznie mężczyźni i na szkodę mężczyzn. Cechuje je wysoka zależność alkoholowa stron konfliktu i stosunkowo młody wiek sprawcy czynu zabronionego oraz immanentna temu wiekowi agresywność, przejawiająca się w działaniach zagrażających życiu - (głównie kopanie nogami w głowę pokrzywdzonego) - co determinuje śmiertelny charakter obrażeń cielesnych. Wyrazem tego są cechy osobowe ujemne charakteryzujące strony konfliktu, takie jak stan nietrzeźwości w chwili czynu, nadużywanie alkoholu - a zwłaszcza spożywanie alkoholu niekonsumpcyjnego, brak określonego zawodu, pozostawanie bez zatrudnienia, bezdomność i związane z tym prowadzenie włóczęgowskiego trybu życia.

W postępowaniu karnym, zarówno przygotowawczym jak i sądowym, ustalenia w tym zakresie dotyczą niemal wyłącznie sprawcy przestępstwa. W odniesieniu natomiast do osoby pokrzywdzonego, nawet takiego, który w następstwie bójki lub pobicia poniósł śmierć, informacje te zawężane są do jego wieku oraz stanu trzeźwości. W pozostałym zakresie, w tym również do pokrzywdzonych którzy doznali tylko obrażeń cielesnych bądź ich życie było narażone na bezpośrednie niebezpieczeństwo jego utraty, informacje te są niepełne bądź częściowe, co uniemożliwia ich zbiorczą prezentację.

Wynikające z akt cechy osobowe sprawców przestępstwa i ich ofiar kształtowały się następująco:

Płeć

Sprawca przestępstwa	Pokrzywdzony, który poniósł śmierć	Pokrzywdzony narażony na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia
Mężczyzna 191	74	9
Kobieta 5	2	1
Łącznie 196	76	10

Kategorie wiekowe

Pokrzywdzony przestępstwem

Płeć/wiek	17-21	22-29	30-39	40-49	50 i ponad
Mężczyzna	7	11	8	22	26
Kobieta	-	-	-	1	1
Łącznie	7	11	8	23	27

Sprawca przestępstwa

Płeć/wiek	17-21	22-29	30-39	40-49	50 i ponad
Mężczyzna	77	61	34	12	7

Kobieta	1	-	1	1	2
Łącznie	78	61	35	13	9

Wykształcenie sprawcy przestępstwa	L.b.	%
Średnie	35	17,9
Zawodowe	72	36,7
Podstawowe	89	45,4

Zatrudnienie sprawcy przestępstwa	L.b.	%
Pracuje systematycznie	36	18,4
Pracuje dorywczo	27	13,8
Uczeń szkolny	34	17,4
Emeryt - rencista	6	3,0
Rolnik	3	1,5
Żołnierz służby czynnej	1	0,5
Nie pracuje i nie stara się o pracę	89	45,4

Spośród sprawców bójek i pobić ze skutkiem śmiertelnym 87, co stanowi 44% badanej próby było uprzednio karanych, w tym 24 za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. Łączna zaś liczba uprzednich skazań wynosiła 231 i dotyczyła głównie przestępstw przeciwko mieniu oraz życiu i zdrowiu.

Należy zasygnalizować, że w trakcie badań natrafiono na okoliczności obniżające wartość ustaleń związanych z dokumentowaniem w postępowaniu karnym zależności alkoholowej uczestników bójek i pobić. Sprawca przestępstwa, którego nie zatrzymano bezpośrednio po popełnieniu czynu - co następuje sporadycznie, unikał skutkiem podjętej ucieczki poddania się badaniom dla oceny stanu trzeźwości. Natomiast pokrzywdzony, którego zgon nie był natychmiastowy, a znajdował się w stanie zagrażającym jego życiu, był wyłączony z możliwości pobierania krwi do badania na zawartość alkoholu. Nietrzeźwość tych uczestników mającą oparcie

w dowodach osobowych określano jako pozostawanie pod wpływem alkoholu. Wynika to ewidentnie z prezentowanych dla obu grup wartości: stan nietrzeźwości i pozostawanie pod wpływem alkoholu - mającym odzwierciedlenie w materiale aktowym sprawy.

Uzależnienie alkoholowe stron konfliktu

Rodzaj zależności	Sprawca - 196		Pokrzywdzony - 76	
	I.b.	%	I.b.	%
Stan nietrzeźwości	39	19,9	42	55,3
Pozostawał pod wpływem alkoholu	102	52,0	16	21,1
Nadużywa alkoholu	46	23,7	36	47,4

Tło, miejsce i okoliczności zdarzeń, w których przebiegu doszło do śmiertelnego pobicia lub bójki, są typowe dla konfliktów międzyludzkich, w tym zwłaszcza połączonych ze spożywaniem alkoholu. Zazwyczaj też mają one miejsce wśród osób uprzednio sobie znanych, dotyczyło to 58 zdarzeń, co stanowi 76,3% badanej próby. Skutkiem powyższego przestępstwa te popełniane są dość często w zbliżonych i powtarzających się konfiguracjach osobowo-sytuacyjnych, co pozwala na podjęcie próby ich typologii i usystematyzowania. Uwzględniając te okoliczności, a również i dominujący niekiedy tożsamy motyw sprawczego działania, można było wyróżnić wśród badanych spraw następujące podstawowe grupy pobić i bójek:

- libacje alkoholowe - 26, przeciwko 60 oskarżonym;
- agresja jako motyw sprawczego działania - 15, przeciwko 44 oskarżonym;
- odwet sprawcy wobec pokrzywdzonego - 13, przeciwko 26 oskarżonym;
- konflikty związane z pobytem w lokalach rozrywkowych - 12, przeciwko 47 oskarżonym;
- inne konflikty - 10, przeciwko 19 oskarżonym (konflikty sąsiedzkie, rodzinne, porachunki gangsterskie, prowokacja pokrzywdzonego).

Uzasadnieniem przedstawionej typologii bójek i pobić ze skutkiem śmiertelnym oraz cechami charakteryzującymi poszczególne grupy zdarzeń były następujące okoliczności. W grupie czynów określanych nazwą libacje alkoholowe, jedynym czynnikiem integrującym strony przeszłego konfliktu było spożywanie alkoholu, nie

ograniczone przy tym jego ilością bądź czasem trwania i będącego dość często alkoholem niekonsumpcyjnym w postaci denaturatu. Poza faktem jego nadużycia, materiał aktowy postępowania nie wskazywał żadnych innych racjonalnych powodów mogących wyjaśnić motyw zbrodniczego zachowania uczestników libacji. Widoczne w tej grupie uzależnienie alkoholowe wyrażające się wysokim odsetkiem sprawców nietrzeźwych i pozostających pod wpływem alkoholu (ponad 90%) oraz jego nadużywaniu, prowadziło do ich degradacji psychospołecznej. Jej przejawem była stosunkowo najwyższa uprzednia karalność i pozostawanie bez zatrudnienia. Konflikty te miały miejsce w gronie osób uprzednio sobie znanych.

Agresja rozumiana jako zachowanie zmierzające do wyładowania niezadowolenia lub gniewu, była widocznym motywem działania w 15 sprawach przeciwko 44 oskarżonym. W chwili czynu sprawcy dość często znajdowali się w stanie nietrzeźwości bądź pod działaniem alkoholu, a również były to osoby stosunkowo młode. 37 uczestników tych pobic (84%) nie osiągnęło 30 roku życia. Cechą charakterystyczną wysokiej agresywności tych zachowań sprawczych był natychmiastowy zgon ofiary aż w 10 wypadkach (na 15 zdarzeń). Syntetyzując zaś wynikające z materiału dowodowego motyw sprawczego działania były to takie „powody”, iż pokrzywdzony był osobą bezdomną, spał na ławce w parku, nie poczęstował papierosem, zareagował na stukanie do okna, wybite szyby, a nawet w jednym wypadku że wynosił wieczorem śmieci z mieszkania. W sumie było to bicie dla „wyżycia się”.

Odwet jako motyw sprawczego działania miał swoje podłoże w uprzednich zachowaniach pokrzywdzonego wobec oskarżonego lub bliskich mu osób i oceniany przezeń jako ich pokrzywdzenie. Były to takie okoliczności jak pobicie lub użycie siły krewnym oskarżonego, niezwrócenie pożyczonych pieniędzy, usiłowanie kradzieży złomu. Poza jednym wypadkiem strony konfliktu znały się uprzednio. W chwili czynu 20 oskarżonych (77%) nie osiągnęło 30 roku życia i w podobnych proporcjach było uprzednio karanych oraz znajdowało się w stanie nietrzeźwości bądź pod działaniem alkoholu.

Bójki i pobicia związane z pobytem w lokalach rozrywkowych (dyskoteki, dansingi itp.) determinowały z istoty rzeczy młodzieżowy skład uczestników tych zdarzeń. Spośród ogólnej liczby 47 oskarżonych w tej grupie, 41 sprawców tj. 87% nie

osiągnęło 30 roku życia, w tym 62% sprawców było młodocianymi w rozumieniu art. 115 § 10 k.k. Blisko połowa oskarżonych (21 osób - 45%) była uczniami szkół średnich bądź wyższych i w zbliżonej też liczbie znajdowali się pod wpływem alkoholu. Nie odnotowano wśród nich nadużywających alkoholu. Uprzednia karalność wyrażała się współczynnikiem 25%. Powodem zaistniałych konfliktów były najczęściej scysje słowne i „zaczepekki fizyczne” (potrącenia, prowokacyjne zachowania wobec partnerki) wewnątrz lokalu, mające swój finał po opuszczeniu lokalu rozrywkowego. Te wybrane cechy osobowe sprawców oraz ich kategorie wiekowe w poszczególnych grupach, prezentują zamieszczone niżej tabele. Wobec znacznego zróżnicowania charakteru pozostałych konfliktów, zrezygnowano z ich omawiania.

Tabela 5. Kategorie wiekowe oskarżonych w poszczególnych grupach bójek i pobić

Grupa	Wiek											
	17-21		22-29		30-39		40-49		50 i ponad		Łącznie	
	L.b.	%	L.b.	%	L.b.	%	L.b.	%	L.b.	%	L.b.	%
I	7		20		21		9		3		60	30,6
II	24		13		3		2		2		44	22,4
III	11		9		5		1		-		26	13,3
IV	29		12		4		1		1		47	24,0
V	7		7		2		-		3		19	9,7
Łącznie	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%	l.b.	%		
	78	39,8	61	31,1	35	17,9	13	6,6	9	4,6	196	

Tabela 6. Wybrane cechy osobowe oskarżonych w poszczególnych grupach bójek pobić

L.p.	Wybrane cechy osobowe	Grupy				
		I	II	III	IV	V
1.	Liczba oskarżonych	60	44	26	47	19
2.	Wykształcenie podstawowe	28	24	12	17	8
3.	Wykształcenie zawodowe	26	18	12	8	8
4.	Wykształcenie średnie	6	2	2	22	3
5.	Nie pracuje	44	17	14	5	9
6.	Praca stała	4	9	5	16	2
7.	Praca dorywcza	8	7	4	5	3
8.	Uczeń - student	2	9	1	21	1
9.	Uprzednia karalność	39	11	18	12	7
10.	w tym za przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu	9	2	6	4	3
11.	Stan nietrzeźwości	15	13	7	2	2
12.	Pod wpływem alkoholu	40	27	11	18	6
13.	Nadużywa alkoholu	27	4	13	-	2

3. Zachowania sprawcze, obrażenia cielesne skutkujące zgonem

Branie udziału w bójce lub pobiciu, których następstwem była śmierć człowieka (jej uczestnika bądź osoby postronnej) wyczerpuje znamiona przestępstwa stypizowanego w art. 158 § 3 k.k., jeżeli zachowanie któregośkolwiek z jej uczestników było czynnikiem sprawczym owego następstwa, pozostawało z nim w związku przyczynowym. Niekiedy w piśmiennictwie wyrażane jest stanowisko, że przepisy art. 158 k.k. są reliktem odpowiedzialności zbiorowej w nowoczesnym ustawodawstwie karnym. Jednakże gdy nie chcemy dekryminalizacji tego rodzaju

zachowań lub w zamian coś z Orwella bądź Kafki, to należy opowiedzieć się, że nie ma innych - bardziej racjonalnych niż obecne - zasad odpowiedzialności karnej za udział w bójce lub pobiciu i wynikające z nich następstwa, których autorstwa nie można dowodowo zindywidualizować. Jest to warunkiem *sine qua non* ochrony i bezpieczeństwa społeczności ludzkiej.

Wobec uczestnictwa w zdarzeniu (najczęściej w pobiciu) więcej niż jednej osoby, materiał aktowy badanych spraw stosunkowo rzadko wskazywał - poza ustaleniem samego brania udziału w pobiciu - który z oskarżonych spowodował u pokrzywdzonego i jakie obrażenia cielesne. Stały temu na przeszkodzie wspomniane uchybienia postępowania przygotowawczego, a głównie wysoce ograniczone możliwości postrzegania przez świadków, co w konsekwencji utrudniło indywidualizację skutków sprawczego działania poszczególnych oskarżonych. W odniesieniu natomiast do możliwości zarzucenia określonemu sprawcy, iż jego udział w pobiciu polegał na spowodowaniu ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, którego następstwem była śmierć człowieka - art. 156 § 3 k.k., trudności te były jeszcze większe z uwagi na uchybienia dotyczące współpracy prowadzącego postępowanie z biegłym medykiem sądowym w zakresie opiniowania o charakterze obrażeń cielesnych. W rezultacie tego prowadzący postępowanie miał do dowodowej dyspozycji obrażenia cielesne i pokrzywdzonego, który albo nie mógł już złożyć świadectwa o swoim pokrzywdzeniu, bądź też możliwość takiego świadczona tracił w najbliższym czasie nie odzyskawszy przytomności.

Z uwagi na powyższe możliwym było jedynie określenie sposobu zachowań sprawczych brania udziału w bójce lub pobiciu oraz posługiwania się niebezpiecznymi przedmiotami, wskazanie przyczyn zgonu i czasu jego zaistnienia od chwili doznania obrażeń cielesnych, umiejscowienia tych obrażeń na ciele ofiary a przeto i ukierunkowaniu zadawanych ciosów, tudzież ich wielokrotności.

Protokoły oględzin i otwarcia zwłok oraz zawarte w ich treści opinie wskazywały jako przyczynę zgonu następujące rodzaje obrażeń cielesnych:

- urazy głowy w postaci złamań kości pokrywy - podstawy czaszki oraz krwiałków śródczaszkowych, prowadzące do niewydolności krążeniowo-oddechowej - 50;

- wykrwawienie w następstwie rozległych obrażeń narządów wewnętrznych jamy brzusznej bądź klatki piersiowej - 11;
- urazy twarzoczaszki skutkujące aspiracją krwi do dróg oddechowych (zachłyśnięcie krwią) i śmierć z uduszenia - 8;
- niewydolność oddechowa jako następstwo rozległych złamań konstrukcji kostnej klatki piersiowej - 3;
- wstrząs urazowo-krwotoczny - 3;
- uduszenie chwytem obezwładniającym - 1.

Czas zaistnienia zgonu pokrzywdzonego w poszczególnych kategoriach bójek i pobić obrazuje załączone niżej zestawienie. W określeniu „zgon natychmiastowy” zawarto te wypadki gdy zgon nastąpił bezpośrednio po pobiciu na miejscu czynu i nie później jak podczas udzielanej pomocy przez wezwane służby ratownictwa medycznego.

Tabela 7. Czas zgonu pokrzywdzonego

Czas zgonu	Grupa					Łącznie
	I	II	III	IV	V	
Zgon natychmiastowy	14	10	7	6	1	38
W 1 dobie po zaistnieniu urazu	6	3	2	3	6	20
Ponad 1 do 7 dni	2	2	1	2	-	7
Ponad 7 dni	4	-	3	1	3	11
Łącznie	26	15	13	12	10	76

Zachowaniem sprawczym rozpoczynającym zajście było najczęściej zadawanie ciosów ręką, a po upadku pokrzywdzonego kopanie go nogami po całym ciele i była to niemal powszechnie stosowana forma udziału we wszystkich grupach pobić i bójek. Wśród zachowań tych obok kopania pokrzywdzonego występowało również skakanie po nim całym ciężarem własnego ciała, używanie wespół z kopaniem różnego rodzaju przedmiotów, samoistne ich używanie oraz w jednym wypadku uduszenie chwytem obezwładniającym.

Grupując na podstawie materiału aktowego te formy brania udziału w bójce lub pobiciu, były to następujące ich liczby:

- kopanie po całym ciele pokrzywdzonego (46), w tym nadto w dwu wypadkach uderzanie głową pokrzywdzonego o ścianę a również skakanie po ciele pokrzywdzonego. Przy braku opiniowania medycznego - w tych ostatnich - o mechanizmie zadawania obrażeń cielesnych, brak było możliwości ilościowego ich określenia;
- używanie wespół z kopaniem różnego rodzaju przedmiotów niebezpiecznych (21) takich jak siekiera, nóż, kij bejsbolowy i jego imitacja, krzesło, taboret, kula inwalidzka, deska, cegła, butelka po winie, butelka po piwie, rura metalowa, metalowy kosz na śmieci i metalowy stojak do rowerów;
- nie łączące się z kopaniem, samoistne używanie niebezpiecznych przedmiotów (8) w rodzaju kij bejsbolowy, młotek, kilof, pręt metalowy, butelka, rura metalowa, drąg drewniany itp.;
- uduszenie chwytem obezwładniającym (1).

Kopanie jako sposób przestępczego udziału w bójce lub pobiciu nie wystąpiło tylko w 9 wypadkach.

Jak dalece niebezpieczne w przebiegu konkretnego zdarzenia były wymienione formy zachowań sprawczych oraz wyszczególnione przedmioty i wywołane ich użyciem obrażenia cielesne, nie uzyskiwano od biegłych - poza wspomnianym uduszeniem chwytem obezwładniającym - stosownych ocen medycznych a także ocen co do nieuchronności skutku śmiertelnego jako koniecznego następstwa przyjętej metody działania. Uwzględniając wskazaną typologię bójek i pobić nie występują tu znaczące różnice co do sposobu działania sprawcy. Dominującym zachowaniem w każdej z nich jest kopanie ofiary po całym ciele i najczęściej też powodowane tym obrażenia umiejscowione są na głowie pokrzywdzonego. Charakterystycznym jest jedynie to, że w grupie zdarzeń określanych nazwą libacje alkoholowe obrażenia cielesne są bardziej liczne i rozległe, a przy tym łącznie z agresją jako motywem przestępczego działania, znacznie częściej zaistniałe następstwo ma charakter zgonu natychmiastowego - odpowiednio 54 i 73%. Przykładem tej mnogości obrażeń cielesnych były sprawy IV K 370/06, III K 84/06 i II K 11/07 Sądów Okręgowych w L., K. i P. (obejmujące głowę oraz narządy wewnętrzne klatki piersiowej i jamy brzusznej, obejmujące 60% powierzchni ciała, zawarte w ich opisie na trzech stronach maszynopisu).

4. Postępowanie sądowe, oceny prawnokarne czynu, wymiar kary

Średni czas trwania postępowania sądowego w sprawach o bójki i pobicia ze skutkiem śmiertelnym był znacznie dłuższy niż postępowania przygotowawczego o ten typ przestępstwa i wynosił 13 miesięcy, przy średniej dla postępowania przygotowawczego 7 miesięcy. Okolicznością mającą istotny wpływ na wydłużenie czasu trwania postępowania sądowego było uchylene w postępowaniu odwoławczym zaskarżonego wyroku i skierowanie sprawy do ponownego rozpoznania. W tych sprawach uchylonych do ponownego rozpoznania, liczony odrębnie czas trwania postępowania sądowego ulegał wydłużeniu do dwóch lat i 7 miesięcy. Licząc zaś czas trwania postępowania sądowego tylko dla spraw, które uprawomocniły się w pierwszym ich rozpoznaniu wynosił on 8 miesięcy i nie odbiegał od czasu trwania postępowania przygotowawczego. Sprawom o ten typ przestępstwa nadawano niezwłocznie bieg procesowy, a termin pierwszej rozprawy w stosunku do czasu wniesienia oskarżenia wynosił przeciętnie dwa i pół miesiąca.

Oceny prawnokarne czynu przypisanego sprawcy prawomocnym wyrokiem były następujące:

- art. 148 § 1 k.k.	- 1;
- art. 158 § 3 k.k.	- 134;
- art. 158 § 1 k.k.	- 14;
- art. 158 § 1 i 3 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	- 11;
- art. 158 § 2 i 3 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	- 4;
- art. 158 § 3 i 159 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	- 13;
- art. 158 § 1 i 3 i 159 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	- 12;
- art. 158 § 3 i 156 § 3 w zw. z art. 11 § 2 k.k.	- 2;
- art. 158 § 1 i 156 § 3 w zw. z art. 11 § 2 k.k.	- 1;
- art. 158 § 1 i 3 i 156 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k.	- 1;
- art. 156 § 3 k.k.	- 1;
- art. 217 § 1 k.k.	- 2
Łącznie	- 196

Wymiar kary za przestępstwo brania udziału w bójce lub pobiciu ze skutkiem śmiertelnym kształtował się w badanych sprawach następująco:

- do 1 roku pozbawienia wolności - 6, tj. 3,06%, w tym 3 z warunkowym zawieszeniem jej wykonania;
- powyżej roku do 2 lat pozbawienia wolności - 31, tj. 15,81%, w tym 14 z warunkowym zawieszeniem jej wykonania;
- powyżej 2 lat do 3 lat pozbawienia wolności - 27, tj. 13,77%;
- powyżej 3 lat do 5 lat pozbawienia wolności - 55, tj. 28,06%;
- powyżej 5 lat do 10 lat pozbawienia wolności - 75, tj. 38,2%;
- powyżej 10 lat pozbawienia wolności - 2, tj. 1,02%;
- łącznie - 196.

Główną okolicznością mającą wpływ na wysokość orzekanej kary, był stopień aktywności oskarżonego w biciu ofiary.

W powyższym zestawieniu zamieszczono wszystkie skazania zapadłe w badanych sprawach bez względu na przyjętą ocenę prawnokarną czynu, w tym również skazania eliminujące art. 158 § 3 k.k., z uwagi na niezaradność tego rozstrzygnięcia, o czym będzie niżej.

Celem wyobrażenia o strukturze skazań w kraju za przestępstwo brania udziału w bójce lub pobiciu i w poszczególnych jego ustawowych typach, zamieszczono niżej stosowne dane z okresu ostatniego dziesięciolecia.

Tabela 8. Udział w bójce lub pobiciu - prawomocne skazania

Rok	Art. 158 § 1-3 k.k.			Art. 158 § 1 k.k.			Art. 158 § 2 k.k.			Art. 158 § 3 k.k.			Odsetek kar bezwzględnego pozbawienia wolności wśród ogółu skazań
	Skazania ogółem	W tym na karę bezwzględnego pozbawienia wolności		Skazania ogółem	W tym na karę bezwzględnego pozbawienia wolności		Skazania ogółem	W tym na karę bezwzględnego pozbawienia wolności		Skazania ogółem	W tym na karę bezwzględnego pozbawienia wolności		
		l.b.	%		l.b.	%		l.b.	%		l.b.	%	
1999	8.313	556	6,68	8.087	443	5,47	131	41	31,29	95	72	75,78	12,61
2000	9.343	676	7,23	9.066	510	5,62	147	62	42,17	130	104	80,00	13,80
2001	9.919	884	8,91	9.680	723	7,46	121	55	45,45	118	106	89,83	11,77
2002	10.423	846	8,11	10.160	691	6,80	124	47	37,90	139	108	77,69	9,83
2003	11.106	900	8,10	10.771	704	6,53	183	64	34,97	152	132	86,84	8,82
2004	14.154	1.209	8,54	13.833	994	7,18	152	78	51,31	169	137	81,06	9,57
2005	13.532	1.046	7,72	13.183	891	6,75	159	53	33,33	190	102	53,68	8,55
2006	12.598	1.023	8,12	12.324	866	7,02	110	57	51,81	164	100	60,97	9,19
2007	11.308	945	8,35	11.082	808	7,29	129	49	37,98	97	88	90,72	8,86
2008	12.811	967	7,54	12.558	778	6,19	107	56	52,33	146	133	91,09	9,14

Odnosząc się do przyjmowanych w postępowaniu sądowym a również i przygotowawczym prawnokarnych ocen czynu przypisanego sprawcy, należy w pierwszej kolejności poruszyć problematykę stosowania kumulatywnego zbiegu przepisów ustawy, występującą na tle przestępstw bójkowych w dwu podstawowych aspektach, a to:

- zbieg przepisu art. 158 § 3 k.k. z podstawowym typem tego przestępstwa tj. art. 158 § 1 k.k., co stosowano bardzo szeroko zarówno w postępowaniu przygotowawczym jak i sądowym (odpowiednio 22 i 28 wypadków) oraz
- w sytuacji ustalenia sprawcy spowodowania ciężkiego uszczerbku na zdrowiu wraz z jego następstwem w postaci śmierci człowieka, zbiegu przepisu art. 158 § 3 k.k. (ewentualnie art. 158 § 1 i 3 bądź art. 158 § 1 k.k.) z przepisem art. 156 k.k. i ewentualnością wskazania § 1 bądź § 3 tego przepisu.

Kumulatywny zbieg przepisów art. 158 § 1 i § 3 k.k. nie jest możliwy. Jest to jeden czyn, który tylko pozornie wyczerpuje znamiona obu tych przepisów. Nie zachodzi między nimi stosunek krzyżowania lecz wykluczania, bowiem § 3 art. 158 k.k. jako przepis specjalny zawiera w sobie i obejmuje wszystkie znamiona czynu typu podstawowego. Ten błąd zdaje się wynikać z takiego rozumienia przez praktykę istoty zbiegu kumulatywnego, że skoro art. 158 § 3 k.k. nie przytacza w swojej treści pełnych znamion przestępstwa typu podstawowego - „bierze udział w bójce lub pobiciu, w którym naraża się człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo nastąpienia skutku ...”, to należy powołać oba przepisy § 1 i § 3 art. 158 k.k.

W drugiej natomiast sytuacji, tj. ustalenia sprawcy ciężkiego uszczerbku na zdrowiu którego następstwem była śmierć człowieka, prezentowany konglomerat powoływanych prawnokarnych ocen czynu, zdaje się wynikać z pomieszania dwu różnych materii składających się na istotę zbiegu kumulatywnego, a to:

- kumulacji prawnokarnych przepisów mającej na celu oddanie pełnej kryminalnej zawartości czynu, jakiej dokonujemy w oparciu o przepis art. 11 § 2 k.k., z

- eliminacją tychże przepisów do przepisu najsurowszego, stanowiącego podstawę wymiaru kary, co wynika z nakazu zawartego w normie art. 11 § 3 k.k.

Istota tego błędu tkwi w tym, że już na etapie kumulowania prawnokarnych ocen dokonywano równoczesnej ich eliminacji wychodząc z założenia, że wśród zbiegających się ocen nie mogą znajdować się dwie normy prawne mające w swych znamionach następstwo w postaci śmierci człowieka, albowiem sprawca czynu zabronionego byłby dwukrotnie karany za skutek śmiertelny. W procesie myślowym nad kwalifikacją prawną czynu i karą, nie dopuszczano do rozdzielenia „dwu poziomów” istoty zbiegu kumulatywnego na których następowało, odrębne kumulowanie norm odzwierciedlających kryminalna zawartość czynu (art. 11 § 2 k.k.) i również odrębne ich eliminowanie dla wskazania podstawy wymiaru kary (art. 11 § 3 k.k.). Błąd takiego procesu myślowego prezentuje najbardziej wyraźnie stanowisko wyrażone w treści uzasadnienia wyroku Sądu Okręgowego w K., sygn. akt III K 28/05 w którym czytamy, że oskarżonemu nie można było przypisać art. 156 § 3 i 158 § 3 k.k. a tylko § 1, gdyż za śmierć jako następstwo odpowiadał by dwukrotnie. Tymczasem w zbiegu kumulatywnym jest inną materią podstawa prawna wymiaru kary i inną też zbieg przepisów. W stosunku do tego ostatniego, norma art. 11 § 2 k.k. nie zezwala na jakiegokolwiek redukowanie bądź zmianę zbiegających się przepisów. Działanie wbrew jej treści, to nic innego jak „poprawianie” woli ustawodawcy przez praktyka uprawnionego tylko do stosowania przepisu prawa⁷.

Eliminacja przepisu art. 158 § 3 k.k. z prawnokarnej oceny czynu a również jako podstawy wymiaru kary, następowała też skutkiem dzielenia jednolitego w swej ocenie konkretnego zdarzenia bójki lub pobicia na poszczególne fragmenty i odrębny ich osąd prawny. Stosowano też z tym samym skutkiem, różnicowanie stopnia niebezpieczeństwa sposobu uczestnictwa konkretnego sprawcy w pobiciu i możliwości jego przyczynienia się do zaistniałego następstwa, a wreszcie po której stronie jego uczestnictwa w konflikcie nastąpiła śmierć człowieka.

---

⁷ Por. A. Zoll w: Kodeks karny, Część szczególna, Komentarz, T. II, Zakamycze 1999, s. 301.

Wyrazem tego rodzaju ocen prawnych i zapadłych rozstrzygnięć były m.in. następujące sprawy:

- IV K 373/03 Sądu Okręgowego w G. Rozpoczynające zajście zachowanie oskarżonego Dawida W. polegające na uderzeniu ręką pokrzywdzonego, oceniono jako czyn wyprzedzający zdarzenie główne i wyczerpujący znamiona typu przewidzianego w art. 217 § 1 k.k.;
- II K 22/06 Sądu Okręgowego w W. w sprawie pobicia Pawła M. i Wojciecha S. (ze skutkiem śmiertelnym wywołanym kopnięciem go w głowę przez Kamila Ż.) zakończono w ten sposób, iż czyn Kamila Ż. oceniono jako wyczerpujący znamiona typu przewidzianego w art. 158 § 1 i 3 k.k., a pozostałych dwu oskarżonych jako przestępstwa z art. 158 § 1 k.k.;
- IV K 39/07 Sądu Okręgowego w G. w sprawie bójki w następstwie której Bernard K. poniósł śmierć. Biorącego udział w bójce Arkadiusza W. (po stronie zmarłego) uznano winnym popełnienia czynu przewidzianego w art. 158 § 1 k.k. i uzasadniono, że jest on jedynym uczestnikiem bójki, co do którego można przyjąć, że jego działanie polegało na zadawaniu ciosów pozostałym oskarżonym a nie pokrzywdzonemu K. Zakresem jego odpowiedzialności będzie zatem sam udział w bójce i dlatego sąd zmienił kwalifikację prawną czynu mu przypisanego na art. 158 § 1 k.k.;
- II K 174/06 Sądu Okręgowego w R. przeciwko Emanuelowi P. i innym o śmiertelne pobicie Huberta K. Oskarżonego Emanuela P. uznano winnym popełnienia czynu z art. 158 § 1 k.k. i uzasadniono, że przepis art. 158 k.k. kwalifikowany skutkiem w postaci ciężkiego uszczerbku lub śmierci ma zastosowanie tylko wtedy, gdy nie można ustalić, kto z biorących udział w pobiciu wywołał ten skutek. W wypadku ustalenia takiego sprawcy wyłącznie on ponosi indywidualną odpowiedzialność za skutek będący następstwem kwalifikującym udział w pobiciu. Oskarżony P. nie może ponosić odpowiedzialności za następstwa, które nie były i nie mogły być wynikiem jego zachowania. Oskarżony P. nie zadawał uderzeń, które mogły przyczynić się do następstwa w postaci śmierci. Oskarżony P. tylko uderzył kilkakrotnie

pokrzywdzonego w twarz. Z uwagi na lokalizację tych uderzeń, zasadna jest kwalifikacja z art. 158 § 1 k.k.;

- III K 28/05 Sądu Okręgowego w K. w sprawie pobicie Marcina K i Przemysława Z. (ze skutkiem śmiertelnym), co kwalifikowano w postępowaniu przygotowawczym jako dwa odrębne zdarzenia. Pokrzywdzony Marcin K. został zaatakowany przed lokalem gastronomicznym przez czterech oskarżonych, którzy bili go pięściami i kopali po całym ciele w tym i po głowie. Celem udzielenia pokrzywdzonemu pomocy, do zajścia przystąpił jego kolega Przemysław Z. wymieniając ciosy z dwojgiem oskarżonych. W tym czasie gdy trwało nadal bicie Marcina K., do atakujących Przemysława Z. dołączył dotychczas obserwujący zajście oskarżony D., który wypowiadając do napastników słowa „zostaw go mnie”, wyprowadził cios w głowę Przemysława Z. Skutkiem tego uderzenia pokrzywdzony upadł na twarde podłoże doznając w mechanizmie biernego urazu złamania kości pokrywy i podstawy czaszki wraz z krwiakiem śródczaszkowym. Sąd ocenił pobicie obu pokrzywdzonych jako jeden czyn i skazał oskarżonych, z wyłączeniem sprawcy spowodowania ciężkiego uszczerbku, za popełnienie przestępstwa z art. 158 § 1 k.k. uznając, że spowodowanie ciężkiego uszczerbku pozostawało poza możliwością ich przewidywania, jakkolwiek pierwszego z pokrzywdzonych wszyscy oni kopali po całym ciele w tym i po głowie, zaś ciężki uszczerbek zaistniał w czasie gdy trwało nadal bicie Marcina K.⁸.

Wydaje się, że w powoływanych tu fragmentach argumentacji sądowej, zabrakło już tylko słów „*crimen, crimen super omnia*”.

Po takiej prezentacji rozstrzygnięć sądowych i ich uzasadnień warto przypomnieć, że zgodnie z nauką prawa i judykaturą, bójka i pobicie nie są uwarunkowane jednością miejsca, jednoczesnością działania, ani też udziałem wszystkich uczestników w całym jej przebiegu bądź uczestnictwem w pobiciu każdego z pokrzywdzonych,

---

⁸Przytoczone wyżej w uzasadnieniach wyroków oceny prawnokarne pozostają w rażącej sprzeczności z ustalonymi w nauce prawa i orzecznictwie sądowym zasadami odpowiedzialności karnej sprawców przestępstw bójkowych.

zaś możliwość przewidywania następstw odnosi się nie tylko do następstw działania własnego lecz i następstw działania każdego uczestnika bójki lub pobicia. Bójka i pobicie pozostają czynem jednolitym, jeżeli jednolitość zamiaru każdego z jej uczestników obejmuje cechy działania należące do znamion tego typu przestępstwa⁹.

Spośród badanych spraw w 29 z nich uczestniczący w bójce lub pobiciu używali różnego rodzaju przedmiotów do zadawania ciosów przeciwnikom. W prawnokarnej ocenie takich zachowań, tylko w 11 sprawach wobec 25 oskarżonych uznano, iż dopuścili się przestępstwa wyczerpującego w zbiegu kumulatywnym znamiona typów przewidzianych w art. 158 § 3 i 159 k.k. względnie też w art. 158 § 1 i 3 i art. 159 k.k.

Jakkolwiek w ocenie niebezpieczeństwa konkretnego przedmiotu wyróżnia się dwa podstawowe kryteria tj. obiektywne jego właściwości oraz sposób użycia przedmiotu, w badanych sprawach nie powołano w prawnokarnej ocenie czynu art. 159 k.k. i nie uznano za przedmioty niebezpieczne takich jak: kij bejsbolowy, taboret, krzesło, metalowa kula inwalidzka, sztacheta, deska wyrwana z ławki, butelka po winie lub piwie, rura metalowa i inne. Powodem tego było szereg czynników, spośród których można wskazać:

- wady postępowania przygotowawczego wyrażające się w braku zabezpieczenia tych przedmiotów bądź dokładnego określania ich cech i właściwości;
- mankamenty opiniowania medycznego, w którym nie żądano określenia i nie określano mechanizmu powstania obrażeń jako pochodzących od niebezpiecznych przedmiotów;
- niezasadną rezygnację prokuratora z powoływania aktem oskarżenia art. 159 k.k. w prawnokarnej ocenie czynu;
- zawężającą ocenę pojęcia niebezpiecznego przedmiotu, będącego znamieniem przestępstwa przewidzianego w art. 159 k.k.

---

⁹ J. Makarewicz, Kodeks karny z komentarzem, wyd. V, Lwów 1938, s. 543; M. Siewierski, Kodeks karny i prawo o wykroczeniach, Warszawa 1958, s. 327; J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, Kodeks karny, Komentarz, T. II, Część szczególna, wyd. III, Warszawa 1987, s. 115; O. Górnik, S. Hoc, S.M. Przyjemski, Kodeks karny, Komentarz, T. III, Gdańsk 1999, s. 106. Wyrok SN z 13.10.1977, III KR

To ostatnie ilustruje szczególnie wyraźnie treść uzasadnienia wyroku Sądu Okręgowego w P., sygn. Akt II K 64/07, w którym czytamy: „takie przedmioty jak ... metalowy stojak do rowerów nie są przedmiotami niebezpiecznymi w rozumieniu art. 159 k.k. W zakresie traktowania narzędzia, jakim posługuje się sprawca jako niebezpiecznego przedmiotu, doktryna i orzecznictwo przeszły znaczącą ewolucję. Na gruncie obecnie obowiązującego kodeksu karnego doszło do zmiany przepisów w tym zakresie, dążąc do ograniczenia powstałej w orzecznictwie na gruncie d.k.k. tendencji do zbyt szerokiego interpretowania pojęcia „niebezpiecznego narzędzia”. Pojęciem tym bowiem obejmowano nie tylko przedmioty niebezpieczne ze względu na ich właściwości ..., lecz również wszelkie inne przedmioty, które „stają się” niebezpieczne ze względu na sposób ich użycia ... Obecnie ta druga grupa przedmiotów nie uzasadnia kwalifikacji czynu z art. 159 k.k. W świetle sformułowania art. 159 k.k. za niebezpieczny można uznać tylko przedmiot, który przy użyciu zgodnym z jego fizycznymi cechami lub konstrukcją może spowodować skutki podobne do użycia broni palnej lub noża”.

256/77, OSNKW 1977, z. 12, poz. 135; wyr. SN z 5.11.1980, Rw 382/80, OSNKW 1981, z. 1-2, poz. 5.

VI. Uwagi końcowe

Wynikający z treści informacji stan ścigania karnego uczestników bójek i pobić ze skutkiem śmiertelnym nie jest zadowalający. Spośród stwierdzonych uchybień należy wymienić w szczególności:

- czynności wstępne postępowania przygotowawczego w postaci oględzin miejsca przestępstwa, poszukiwania, zbierania i zabezpieczania dowodów rzeczowych, ich dokumentowanie i gromadzenie w aktach sprawy, budzą istotne zastrzeżenia i uwagi co do ich poziomu i dogłębności oraz szybkości działania organu procesowego;
- występujący w nich sporadycznie prokurator nie przejawia inspirującej roli procesowego gospodarza, co czyni go „dalszym” uczestnikiem tych czynności;
- prawnokarna ocena czynu wyrażana treścią postanowienia o wszczęciu postępowania przygotowawczego bywa nieadekwatna do zebranych dowodów i łagodzona z korzyścią dla sprawcy przestępstwa;
- współpraca prowadzącego postępowanie z medykiem sądowym jest niedostateczna, ogranicza się zazwyczaj do uczestnictwa w oględzinach i otwarciu zwłok oraz wydaniu opinii o ilości, umiejscowieniu i charakterze obrażeń cielesnych tudzież przyczynie zgonu; niekiedy też opinie te wydawane są ze znacznym opóźnieniem;
- w ściganiu tego typu przestępczości nie wykształciła się - stosownie do potrzeb – praktyka ponownego opiniowania biegłych, po zebraniu pełnego materiału dowodowego, o mechanizmie powstania stwierdzonych obrażeń, ich kwalifikacji medyczno-prawnej, możliwości indywidualizacji sprawczej oraz indywidualizacji używanych przez sprawców niebezpiecznych przedmiotów;
- skutkiem tych zaniedbań, odpowiedzialność karną tylko za udział w śmiertelnym pobiciu, ponoszą niekiedy sprawcy spowodowania ciężkiego uszczerbku bądź sprawcy działający w zamiarze pozbawienia życia ofiary;

- pozycja społeczna ofiary jako osoby dotkniętej degradacją społeczną rzutuje ujemnie na poziom prowadzonego postępowania przygotowawczego;
- konkluzje wnoszonych aktów oskarżenia są przeładowane medycznym opisem wszystkich obrażeń cielesnych, pośród których giną obrażenia i działania sprawcze prowadzące do zejścia śmiertelnego, a również brakuje w nich miejsca dla wskazania możliwości przewidywania następstwa czynu;
- podejmowana w postępowaniu przygotowawczym i sądowym prawnokarna ocena czynu sprawcy wyczerpującego znamiona określone w dwóch lub więcej przepisach ustawy karnej jest zróżnicowana i odbiega niekiedy od zasad określonych treścią art. 11 § 2 k.k.;
- zakres penalizacji podstawowego typu przestępstwa brania udziału w bójce lub pobiciu z uwagi na wprowadzone czasowe znamię narażenia człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo jest wysoce nieoznaczony i niemożliwy do dowodowego zweryfikowania.

Oceniając całościowo i futurologicznie wyniki prowadzonego badania można wyrazić pogląd, że dopóki praktyka ścigania karnego i wymiaru sprawiedliwości nie wypracują na swój użytek własnych zasad deontologii zawodowej i błędu w sztuce, dopóty niezawisłość sędziowska i niezależność prokuratora będą korporacyjnym przywilejem a nie powinnością społeczną i nie można liczyć na poprawę istniejącego stanu rzeczy.